

Київський національний торговельно-економічний університет
Кафедра банківської справи

ВИПУСКНА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

Перспективи використання електронних грошей в Україні

Студентки 2 курсу 2м групи
спеціальності 072 «Фінанси,
банківська справа та страхування»
спеціалізації «Банківська справа»

Хоменко Орини
Тарасівни

Науковий керівник
канд. екон. наук,
доцент

Маслова Наталія
Олександрівна

Гарант освітньої програми
д-р екон. наук,
професор

Шульга Наталія
Петрівна

Київ – 2020

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1	6
ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ	6
РОЗДІЛ 2	16
ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ	16
2.1. Дослідження стану операцій з електронними грошима в Україні та фактори що на них впливають	16
2.2. Організаційно-управлінські аспекти процесу використання електронних грошей.....	26
РОЗДІЛ 3	38
ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ОБСЯГУ ОПЕРАЦІЙ З ЕЛЕКТРОННИМИ ГРОШИМА	38
3.1. Закордонний досвід використання електронних грошей та шляхи його впровадження в Україні.....	38
3.2. Проблеми та перспективи розвитку ринку електронних грошей в Україні	42
ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ	52
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	52
ДОДАТКИ	59

ВСТУП

Актуальність теми. Нині в усьому світі відбувається активне впровадження інновацій у сфері платіжних послуг, однією з яких є електронні гроші. Ще не так давно ці технології не мали такої популярності і не були настільки розповсюдженими, проте зараз вони являються невід'ємною складовою грошової системи та її майбутнім. Україна не є виключенням і також перебуває на стадії трансформації своєї економічної системи і в тому числі працює над активним впровадженням електронних грошей.

Тому питання чіткого визначення сутності електронних грошей та їх актуалізація у суспільстві, а значить і в усій країні, стали як ніколи гострими. Проблема використання електронних грошей стикається з низкою певних перешкод, що в першу чергу пов'язано з недостатнім розумінням їх природи та суті, адже навіть серед праць науковців, досліджуючих це питання немає єдиного погляду та підходу до визначення електронних грошей. Без цього глибокого розуміння не можна будувати сучасну грошову систему та ефективно її регулювати. Саме це робить дане дослідження вкрай актуальним та необхідним в час активної еволюції сучасної грошової системи України.

Проблемам електронних грошей присвячено наукові праці вчених, зокрема, таких як: А. Бочаров, Н. Ільницька, Н. Комарцева., В Мельничук, М. Радченко та багато інших. Обігу електронних грошей та питанням, що пов'язані з цією темою, свої роботи присвятили В. Міщенко, М. Савлук, М. Александрова, Н. Дмитрик, А. Лебедева, С. Маслова, П. Сахаров.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є теоретико-практичне дослідження процесу використання електронних грошей та надання рекомендацій щодо його вдосконалення в Україні.

Реалізація цієї мети передбачає виконання наступних завдань:

- дослідити стан операцій з електронними грошима, та фактори, що на них впливають;

- проаналізувати організаційно-управлінські аспекти процесу використання електронних грошей;
- вивчити закордонний досвід використання електронних грошей та розглянути шляхи його впровадження в Україні;
- дослідити проблеми та перспективи у розвитку електронних грошей в Україні, запропонувати їх вирішення.

Об'єктом дослідження є електронні гроші.

Предметом дослідження є процес використання електронних грошей в Україні.

Методи дослідження. У ході дослідження було використано такі методи, як: аналіз і синтез; статистичний та порівняльний аналіз (при дослідженні динаміки грошових агрегатів, кількості електронних платіжних засобів, термін дії яких не закінчився); метод логічного узагальнення; систематизації (при уточненні шляхів покращення розвитку електронних грошей); порівняння(централізованої та децентралізованої моделі випуску та обігу е-гривні); наукової абстракції; системний аналіз .

Інформаційною базою дослідження є праці провідних науковців з даної теми, публікації у фахових періодичних виданнях, вітчизняні та міжнародні нормативні акти, дані Національного банку України, первинні документи, що містять статистичну інформацію щодо обсягу електронних грошей в Україні.

Наукова новизна отриманих результатів дослідження, полягає в уточненні значення поняття «електронні гроші» та їх класифікації, а саме за типом емісії, типом носія, ступенем трансферабельності, характером виконуваних функцій, можливістю ідентифікації власника, та структурою управління зберіганням електронних коштів.

Публікації. Результати дослідження були представлені в наукових статтях та тезах:

- Хоменко О.Т. Сутність та стан розвитку електронних грошей в Україні.//Бізнес-процеси у кредитно-фінансових установах: зб. наук. ст.

студ. денної та заочної форми навчання / відп. ред. Н.П. Шульга. – Київ: Київ. нац. торг. - екон. ун-т, 2020. – с.

- Хоменко О.Т. Електронні гроші в Україні: умови масштабування //Фінансово-кредитні системи: проблеми теорії та практики: Тези доп. II Всеукр. студ. наук. конф. / відп. ред. Н. П. Шульга. – Київ: Київ. нац. торг.–екон. ун–т, 2020.—168 ст.

Обсяг та структура роботи. Робота складається з 3 розділів, вступу, висновків, списку використаних джерел та додатків. Обсяг роботи складає 63 сторінки. В роботі представлено 9 таблиць, 24 рисунки, 4 додатки та використано 46 наукових джерел.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ

Із розвитком інтернет-технологій застосування електронних грошей в Україні і світі з кожним днем набуває дедалі більшої ваги. Вони є популярним, доступним і зручним засобом платежу. Визначимо основні історичні моменти, пов'язані з еволюцією електронного грошового обігу, які в тій чи іншій мірі можуть вважатися етапами електронізації грошової сфери (рис. 1.1).

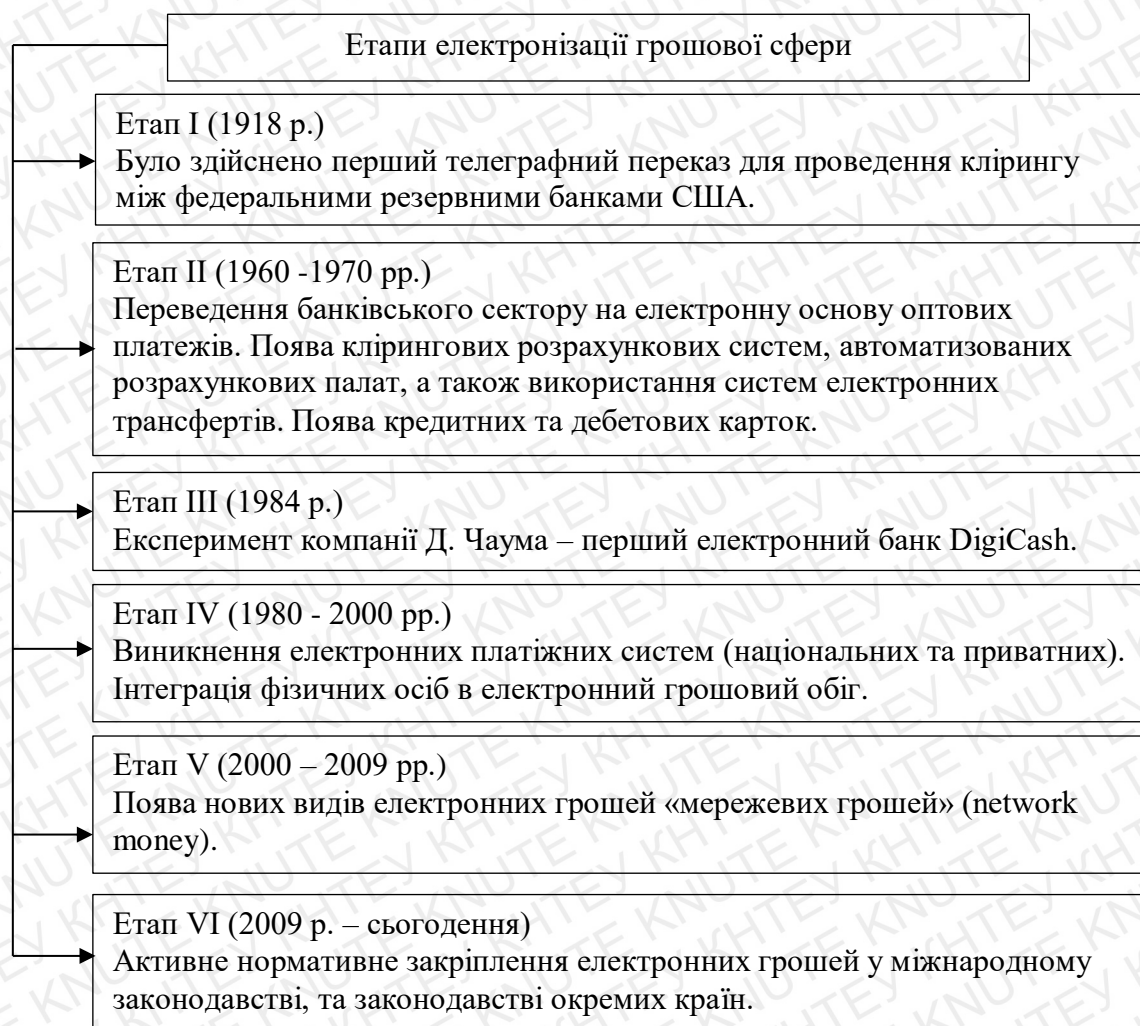

Рис. 1.1 Етапи розвитку електронних грошей у світі з 1918 р. по сьогодні [1]

Вище наведене свідчить про те, що розвиток електронних грошей відбувається у часі послідовно, швидко та безперервно. Враховуючи все більш зростаючу популярність електронних грошей вже напрацьовано чималий науковий базис стосовно теоретичних засад електронних грошей. Вагомий влад для формування теоретичної бази з цієї теми мають роботи вчених, зокрема таких як М. Савлук, Ш.П. Егіазарян, С. Єсімов, Т. Батракова, С. Міщенко, В. Александрова, Н. Дмитрик, А. Лебедева, С. Маслова (табл. 1.1).

Таблиця 1.1

Підходи до визначення поняття «електронні гроші» в наукових джерелах*

Рік	Науковець	Визначення
1999	Ш. Егіазарян	Нова форма кредитних грошей, що задовольняють усім основним їх властивостям, а саме: обіговості, відсутності прямого зв'язку з банківським рахунком, відсутності клірингу і універсальності у використанні
2004	М. Савлук	Електронні гроші – це різновид депозитних грошей, які існують у пам'яті комп'ютерів і здійснюють свій рух автоматично з допомогою комп'ютерних систем за безпосередніми розпорядженнями власників поточних рахунків.
2014	С. Єсімов	Електронні гроші – це безстрокові грошові зобов'язання емітента на пред'явника в електронній формі, випуск в обіг яких здійснюється емітентом як після отримання грошових коштів у розмірі, не меншому від обсягу зобов'язань, прийнятих на себе емітентом, так і у формі емітованої грошової вартості
2016	Т. Батракова	Електронні гроші – це форма платіжних засобів, обіг якої здійснюється в електронному вигляді та забезпечує повну анонімність. Всі платіжні системи базуються на використанні кредитних платіжних карток або ж так званого електронного гаманця.
2017	П. Сахаров	Грошові зобов'язання емітента, які функціонують лише в електронній формі, є певною одиницею вартості, що зберігається на електронному пристрої та буде використана для розрахунків з торговцями за товари в електронному вигляді, придбані на виробничі (господарські) потреби.

*Примітка: складено автором на основі джерела [1], [2, с. 1192]

Наведена таблиця демонструє нам, як у часовому розрізі змінювалося та доповнювалося поняття «електронні гроші». Так, Ш. Егіазарян трактує досліджувану категорію як зовсім новий вид кредитних грошей, М. Савлук відносить електронні гроші до депозитних і описує принцип їх роботи за допомогою комп'ютерних систем, С. Єсімов підкреслює юридичну складову,

вказавши на те, що електронні гроші являють собою зобов'язання емітента перед пред'явником, Т. Батракова висвітлює аспект анонімності у роботі з електронними грошима та додає у своє визначення поняття «електронний гаманець» [1], П. Сахаров у своєму визначенні вказує на використання електронних грошей для розрахунків за товари в електронному вигляді [2, с. 1192].

На основі дослідження поняття «електронні гроші» можна стверджувати, що електронні гроші це емітовані кошти, які знаходяться у вигляді записів на електронних носіях, в тому числі й безготівкові кошти емітовані державою, які можуть не потребувати певної ідентифікації власника та до певного часу обертаються поза межами банківською системою.

Неоднозначність у трактуванні сутності електронних грошей також ускладнює саме розуміння механізму їх функціонування. Для подальших досліджень з даної теми доречно розглянути їх класифікацію [3], [4, с.160] (Додаток А).

Використання наведеної класифікації дозволить більш чітко структурувати інформацію про сутність електронних грошей та сприятиме більш повному розумінню принципів функціонування розглянутого засобу платежу.

Щодо нормативного закріплення електронних грошей, то сьогодні на рівні законодавства дуже ретельно розглядається питання електронних грошей та їх статусу, емісії у грошовому обороті України.

Головним законом, що містить у собі вимоги, які законодавчо регулюють та впорядковують випуск та використання електронних грошей в Україні, викладено в статті 15 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» та Положенні про електронні гроші в Україні, затвердженому постановою Правління Національного банку України від 11 вересня 2020 року №133 [7].

Згідно Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» випуск електронних грошей може здійснювати виключно банк. [6]

Такий банк бере на себе зобов'язання з їх погашення. Випуск здійснюється шляхом надання електронних грошей користувачам або комерційним агентам в обмін на кошти (готівкові чи безготівкові). Банк, що здійснює випуск електронних грошей, зобов'язаний погашати випущені ним електронні гроші на вимогу користувача. Банк має право випускати електронні гроші на суму, яка не перевищує суму отриманих ним грошових коштів.

Дуже корисним для порівняння та підкреслення зарубіжного досвіду буде розглянути трактування терміну «електронні гроші» у нормативно-правових актах інших країн. Вивчення закордонної практики буде корисним для України, адже розроблення нормативно-правового забезпечення у нашій державі ще відбувається на етапі становлення (табл. 1.2).

Таблиця 1.2

Визначення поняття «електронні гроші» в нормативних актах України та світу*

Країна	Нормативно правовий акт	Визначення
Україна	Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні»	Електронні гроші - одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.
ЄС	Директива 2009/110/ЄС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами - емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними	Електронні гроші означають грошову вартість, як представлено у вимозі до емітента, які зберігаються на електронному пристрої, в тому числі магнітному, випускаються для отримання коштів з метою здійснення платіжних операцій, та приймаються фізичною або юридичною особою, відмінною від установи-емітента електронних грошей.

Продовження таблиці 1.2

Республіка Білорусь	Банківський Кодекс Республіки Білорусь Стаття 274. Електронні гроші	Електронні гроші - одиниці вартості, збережені в електронному вигляді, які випускаються в обіг в обмін на готівкові або безготівкові кошти та при здійсненні розрахунків з фізичною чи юридичною особою (що випустила в обіг дані одиниці вартості, так і з іншими фіз. та юр. особами) приймаються як - засіб платежу, а також виражають суму зобов'язання цієї особи щодо повернення грошових коштів будь-якій фіз. або юр. особі під час пред'явлення даних одиниць вартості.
Республіка Молдова	Закон про платіжні послуги і електронні гроші № 114 від 18.05.2012	Електронні гроші – кошти, збережені в електронному вигляді (в тому числі й і на магнітному носії), представлені вимогою до емітента та емітуються під час отримання коштів, відмінних від електронних грошей, для проведення платіжних операцій та які приймаються особою, відмінною від емітента електронних грошей
Російська Федерація	ст. 3 Федерального закону від 27 червня 2011 N 161-ФЗ "Про національну платіжну систему"	Електронні грошові кошти - кошти, які попередньо надані однією особою (особою, яка надала кошти) іншій особі, що враховує інформацію про розмір наданих коштів без відкриття банківського рахунку (зобов'язаному особі), для виконання грошових зобов'язань особи, що надала кошти, перед третіми особами і щодо яких особа, яка надала кошти, має право передавати розпорядження виключно з використанням електронних засобів платежу. При цьому не є електронними грошима кошти, отримані організаціями, що здійснюють професійну діяльність на ринку ЦП, клірингову діяльність, діяльність з організації залучення інвестицій, діяльність з управління інвестиційними фондами, пайовими інвестиційними фондами та недержавними пенсійними.

**Примітка: складено автором на основі джерела [6], [7], [8].*

І, хоча, українське законодавство щодо здійснення діяльності з електронними грошима ще не є повним та всеохоплюючим, та політика Національного банку України орієнтована на правове коло зазначених в Законі ознак, що відображається в методологічних коментарях до аналітичних звітів. Якщо розглядати особливості обігу електронних грошей, легітимізовані економічними системами країн Європейського Союзу (відповідно до Директиви 2000/46/ЄС) та Сполученими Штатами Америки, то електронні гроші повинні:

- мати здатність до накопичення та підрахунку балансу, а отже – мати певну монетарну вартість (тобто вартість, виражену в певній валюті);
- прийматися економічними агентами (як фізичними, так і юридичними особами) для розрахунків;
- бути зобов'язанням емітента, що надходить в обіг лише після його обміну на традиційні гроші (тут «традиційні гроші» розуміються як гроші, що враховуються при розрахунку монетарних агрегатів та обертаються у вигляді готівки та вкладів у банках) в обсязі не меншому, ніж емітована грошова вартість, а також бути об'єктом зворотного обміну за першою вимогою їх власника.
- зберігатися в електронному вигляді або на фізичному пристрої (такому, як смарт-карта, телефон або комп'ютер тощо) у володінні власника таких грошей, або віддалено на сервері [9].

В цілому, електронні гроші мають ознаки як готівкових, так і безготівкових коштів. Порівняння форм грошей наведено на рис. 1.2.

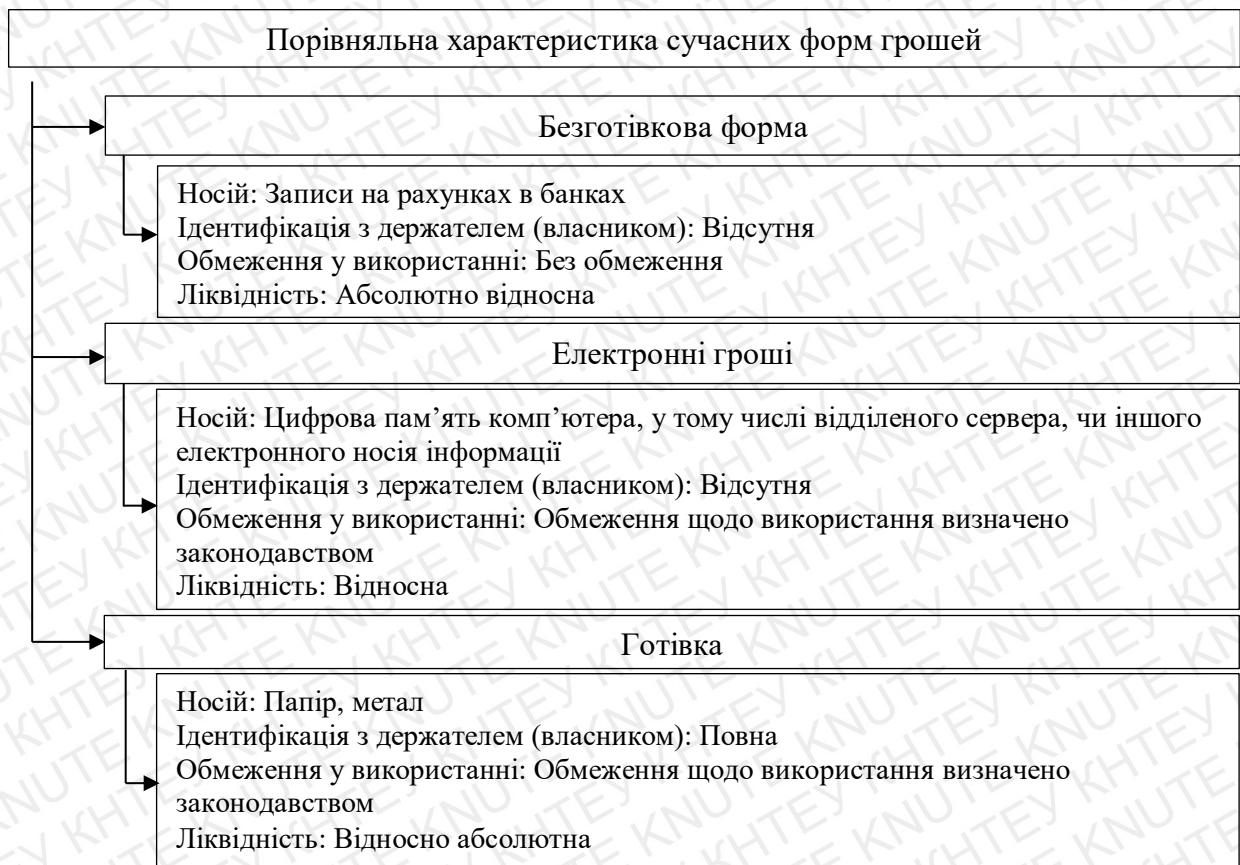

Рис. 1.2 Порівняльна характеристика сучасних форм грошей [10]

Що стосується користувачів електронних грошей, то ними можуть бути фізичні особи або суб'єкти господарювання (економічні агенти), які використовують електронні гроші для здійснення професійної діяльності.

Схема розрахунків з використанням «електронних» грошей наведена на рис. 1.3.

Рис. 1.3. Схема розрахунків з використанням «електронних» грошей [12]

В свою чергу, суб'єкт господарювання може відкрити у банку два е-гаманці: один – для торговця (отримання електронних грошей за продані товари, надані послуги та виконані роботи), інший – для користувача (оплата за товари, роботи, послуги, надані іншим суб'єктом господарювання). Управління таким електронним гаманцем можна здійснювати через мобільний додаток в будь-якому місці та в будь-який час, що надає власнику самостійності, швидкості та зручності в процесі обміну валюти між гаманцями та управлінні лімітами (рис. 1.4).

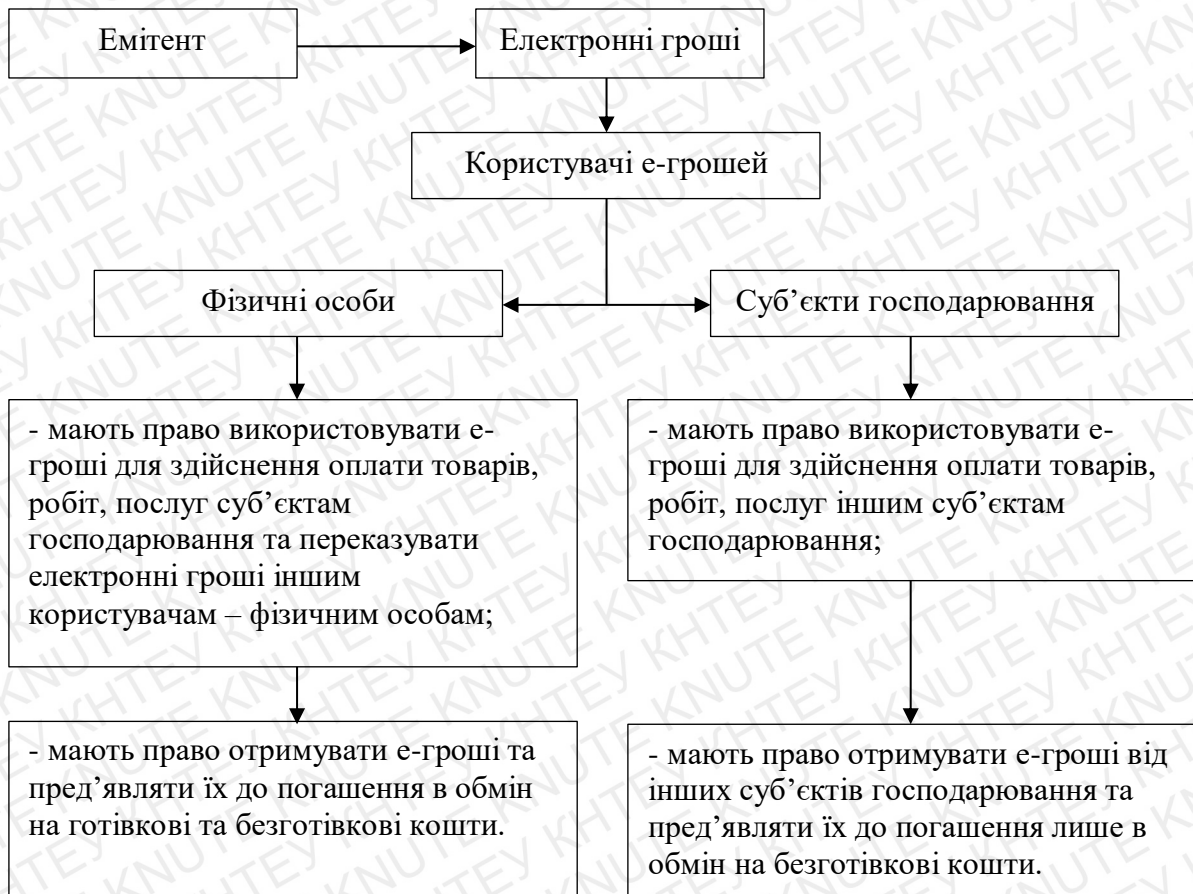

Рис. 1.4 Користувачі електронних грошей [12]

Отже, в цілому, ми можемо розглядати електронні гроші як інноваційний платіжний інструмент, що має низку переваг, порівняно з традиційними формами грошей, та надає економічним агентам новий спосіб для проведення платіжних розрахунків, а також як нову платіжну технологію, яка дозволяє зберігати гроші в електронній формі. Сьогодні електронні гроші відіграють все більшу роль у системі платежів, тому важливим залишається аналіз застосування та визначення їх ролі в економіці країни.

Не зважаючи на важливість оцінки електронних грошей, на сьогодні відсутній певний та чіткий алгоритм її реалізації. Саме тому, доцільно запропонувати власну розробку, яку ми зобразили у таблиці (табл. 1.3). В ній наведено порядок аналізу електронних грошей, яким ми і будемо користуватися у наступному розділі.

Алгоритм аналізу електронних грошей*

Етап	Напрями аналізу	Зміст	Джерело
1	2	3	4
1. Аналіз загального стану	Динаміка грошових агрегатів та рівень монетизації в Україні	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання динаміка та структури грошової маси в Україні за 2015-2019 рр.	офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] / Національний Банк України. – режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#3fa
	Обсяг випуску електронних грошей в Україні	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання обсягу електронних грошей за 2014-2019 рр.	офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] / Національний Банк України. – режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial/data-sector-financial#3fa
	Обсяг операцій з електронними грошима	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності обсягу операцій з електронними грошима за 2014-2019 рр.	офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс] / Національний Банк України. – режим доступу: https://bank.gov.ua/ua/news/all/operatsiyi-bankiv-ukrayini-z-elektronnimi-groshima-i-pivrichchya-2020-roku
	Загальна кількість е-гаманців	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання обсягу загальної кількості е-гаманців за 2014-2019 рр.	Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019 рік.
	Сума платежів і переказів в межах України	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання сума платежів і переказів в межах України за 2018-2019 рр.	Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019 рік.

	Кількість операцій, здійснених із використанням платіжних карток	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання кількості операцій, здійснених із використанням платіжних карток за 2015-2019 рр.	Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019 рік.
2. Аналіз окремих популярних складових	Обсяг платіжних карток	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання обсяг платіжних карток на 01.01.2016-01.01.2020 рр.	Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019 рік.
	Платіжна інфраструктура України	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання платіжної інфраструктури України на 01.01.2016-01.01.2020 рр.	Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019 рік
	Кількість операцій, СЕП та ПРОСТІР	застосовується для визначення рівня розвитку, інтенсивності зростання кількості операцій, СЕП та ПРОСТІР за 2015-2019 рр.	Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019 рік.

**Примітка: власна розробка автора*

Отже, в результаті проведеного нами дослідження було досягнуто таких цілей: проаналізовано підходи науковців до тлумачення терміну «електронні гроші» у часовому розрізі, встановлено особливості кожного визначення. Після опрацювання багатьох визначень науковців, ми схилиємось до думки, що найбільш повне, чітке, зрозуміле та всеохоплююче визначення наведене у Законі України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні", яке трактує електронні гроші як одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

РОЗДІЛ 2

ПРАКТИЧНІ АСПЕКТИ ВИКОРИСТАННЯ ЕЛЕКТРОННИХ ГРОШЕЙ В УКРАЇНІ

2.1. Дослідження стану операцій з електронними грошима в Україні та фактори що на них впливають

Перш за все, варто наголосити на тому, що визначальна роль в розбудові інформаційної економіки в країні належить розвитку електронної комерції, яка, з одного боку, потребує сприятливого клімату для розвитку інноваційного підприємництва, а з іншого – розвинутої інфраструктури онлайн послуг, в тому числі платіжних. Виходячи з цього, важливим є дослідження поточного стану ринку платіжних послуг та виявлення факторів позитивного впливу на створення передумов формування сучасних електронних платіжних систем та інноваційних інструментів електронної комерції. Але для аналізу операцій з електронними грошима в Україні, перш за все проаналізуємо динаміку грошових агрегатів у 2010-2020 рр..

Таблиця 2.1

Динаміка грошових агрегатів за період 2010-2020 рр. (станом на 31.12)*

Роки	Грошові агрегати, млн грн				Питома вага у МЗ		
	М0	М1	М2	М3	М0	М1	М2
2010	182990	289894	596841	597872	30,61	48,49	99,83
2011	192665	311047	681801	685515	28,11	45,37	99,46
2012	203245	323225	771126	773199	26,29	41,8	99,73
2013	237777	383821	906236	908994	26,16	42,22	99,7
2014	282947	435 75	955349	956728	29,57	45,52	99,86
2015	282673	472217	993812	994062	28,44	47,5	99,97
2016	314392	529928	1102391	1102700	28,51	48,06	99,97
2017	332546	601631	1208557	1208859	27,51	49,77	99,98
2018	363629	671285	1273772	1277635	28,46	52,54	99,7
2019	384366	770043	1435221	1438311	26,72	53,54	99,79
2020**	470420	908804	1672122	1674878	28,09	54,26	99,84
Зростання	2,57	3,13	2,80	2,80	-	-	-

*Примітка: складено автором на основі джерел [13]

**Примітка: станом на 01.09.2020 року

Отже, протягом останніх 10 років зростання готівкової грошової маси відбулося у 2,57 рази, грошової маси за агрегатом М1 – у 3,13 рази, а решти двох агрегатів – у 2,8 рази. Тобто грошової маси побільшало у 2,8 рази (за агрегатом М3, який включає в себе всі інші). Питома вага М0 коливалася в діапазоні 26-30%, що не є значним коливанням. Грошовий агрегат М2 становив 99% від М3, що означає, що трастових (довірчих операцій) майже не проводилося. Набагато більшу амплітуду має агрегат М1 (41-54%). Це пояснюється активним переходом на розрахунки через Інтернет і банківською карткою протягом цього часу. Тобто це вплив впровадження новітніх ІТ-технологій у банківській сфері. Але, зауважимо, що як споживачі, так і системи електронних розрахунків на вітчизняному ринку досі працюють в умовах змінного законодавчого поля. Попри це, аналіз статистичної інформації за останні п'ять років дозволяє відмітити, що ринок електронних грошей в Україні динамічно розвивається.

Для точності аналізу в динаміці, варто брати до уваги той факт, що офіційна статистика ринку електронних грошей окремо у розрізі розміру емісії електронних зобов'язань, кількості користувачів систем, кількості та розміру транзакцій не ведеться, а оцінки, що існують на ринку, є досить приблизними.

Складність подачі даних полягає також в тому, що статистика подається із запізненням. Тому, для того, що показати динаміку електронних грошей, візьмемо період часу до 2019 року включно, однак, основний акцент на період 2014-2018 рік і на 2019 рік окремо. Для цього скористаємося Звітом НБУ з оверсайта інфраструктур фінансового ринку за 2019 рік та Річним звітом Національного банку України за 2019 рік.

Виходячи з того, що дані про електронні гроші і так відстають за часом, доцільно не брати 2020 рік, щоб не спекулювати недостовірною інформацією.

Отже, основні дані в динаміці з 2014 по 2019 рік представлено в табл. 2.2.

Дані табл. 2.2 свідчать про те, що протягом аналізованого періоду, а саме 2014-2019 рр. спостерігається постійне зростання показників використання електронних грошей.

Таблиця 2.2

Показники динаміки використання електронних грошей в Україні за період 2014-2019 рр. (станом на 31.12)*

Показник	Відхилення				Темп роста					Темп прироста				
	Абсолютне		Відносне		2015	2016	2017	2018	2019	2015	2016	2017	2018	2019
	2018	2019	2018	2019										
Обсяг випущених е-грошей банками-емітентами, млн грн.	23,30	119,70	38,90	143,87	246%	132%	148%	139%	244%	146%	32%	48%	39%	144%
Обсяг операцій із е-грошима, млн грн.	4294,00	9489,00	146,50	131,34	227%	92%	98%	247%	231%	127%	-8%	-2%	147%	131%
Загальна кількість е-гаманців, млн шт.	9,80	11,30	18,53	18,02	120%	113%	116%	119%	118%	20%	13%	16%	19%	18%

**Примітка: складено автором на основі джерел [13]*

На рисунку 2.2 можемо наглядно побачити показники динаміки обсягів випущених е-грошей банками-емітентами та в свою чергу зростання обсягу операцій з е-грошима відповідно. Вихідні дані з обсягами випущених е-грошей, обсягами операцій та загальна кількість е-гаманців наведені у Додатку В.

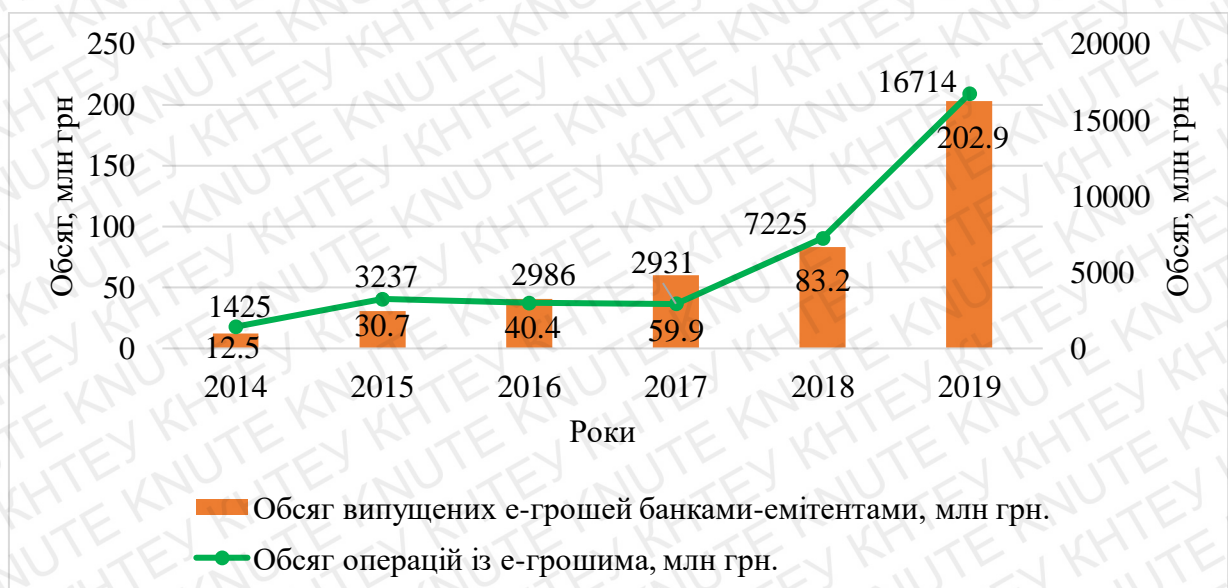

Рис. 2.1 Обсяг випущених електронних грошей та операцій з ними, млн грн. за період 2014-2019 рр. (станом на 31.12). [13]

Зокрема, у 2019 році, якщо порівняти з 2018 роком, банки-емітенти збільшили:

1. обсяг випущених електронних грошей – майже у 2,5 рази (на 119,7 млн. грн) з 83,2 млн. грн до 202,9 млн. грн;
2. обсяг операцій з електронними грошима – у 2,3 рази (на 9 489 млн. грн) з 7 225 млн. грн до 16 714 млн. грн;
3. кількість «електронних гаманців» – на 17% (на 11,2 млн шт.) з 62,7 млн. шт. до 73,9 млн. шт. [13].

Зростання обсягів електронних грошей протягом 2019 року пояснюється тим, що у 2018 році тривала робота над удосконаленням Системи електронних платежів Національного банку України та її подальшим розвитком. Зокрема, як зазначає Національний банк, дану систему перевели на сучасні міжнародні стандарти обміну фінансовими повідомленнями і впровадили нові інноваційні інструменти безготівкового переказу коштів. Насамперед йдеться про впровадження стандартів ISO 13616 (номера банківського рахунку IBAN) та ISO 20022, що стимулювало нові функціональні можливості і гармонізацію системи з європейськими та міжнародними платіжними інфраструктурами, директивами та стандартами [14].

Загалом, обсяг випущених електронних грошей та обсяг операцій з ними у 2019 році в Україні зріс більш як удвічі. Національний банк це явище коментує як «зростання інтересу учасників ринку до цього платіжного інструменту».

За даними Національного банку станом на 31 грудня 2019 року, порівняно з позаминулим роком відбулося суттєве зростання: обсягів випущених електронних грошей – майже у 2,5 рази, до 203 млн грн, обсягів операцій з електронними грошима – більше у 2,3 рази, до 16,7 млн грн порівняно з 2018 роком, кількості е-гаманців з електронними грошима - на 18%, до 74 млн грн. Дані наочно зображені на рисунку 2.2.

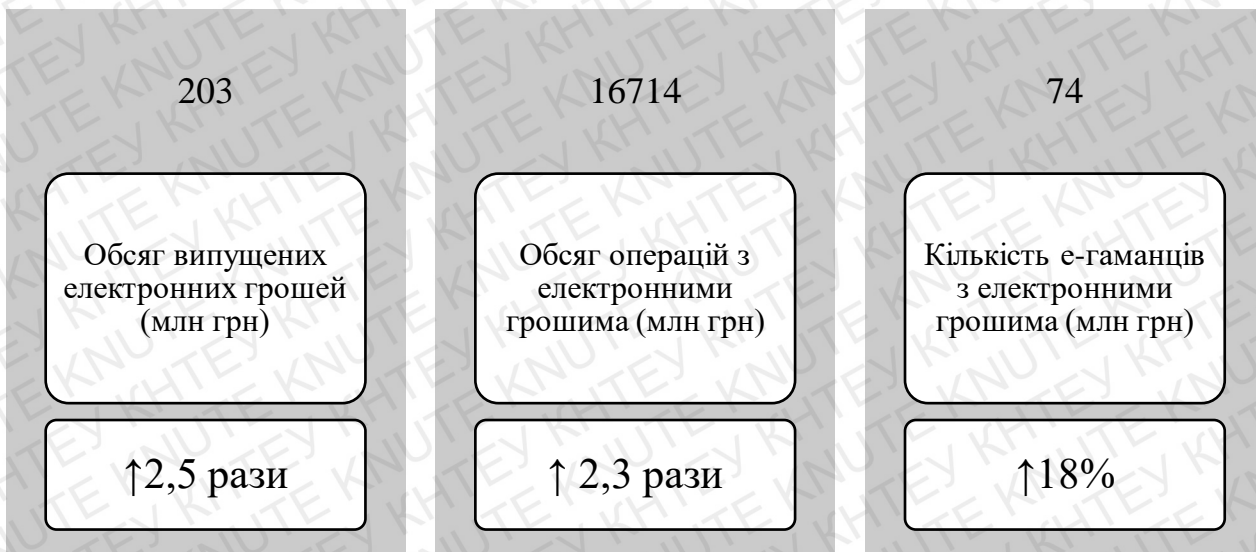

Рис. 2.2 Обсяг електронних грошей у 2019 році, млн. грн (станом на 31.12).

[15]

Приросту обігу електронних грошей сприяло активне використання платіжних систем. У 2019 році в Україні фактично здійснювали діяльність такі платіжні системи:

- СЕП НБУ;
- карткові платіжні системи («MasterCard», «Visa», ПРОСТІР та інші);
- системи переказу коштів, серед яких:
 - 7 – створених банками;
 - 14 – створених небанківськими установами;
 - 9 – внутрішньобанківських;
 - 7 – створених нерезидентами.

Динаміку суми платежів і переказів та кількість платежів у 2018 та 2019 роках зображено на рисунках 2.3 та 2.4.

Найбільшу суму платежів і переказів у межах України в 2019 році традиційно здійснено в СЕП – 32,5 трлн. грн. або 89,6 % усіх платежів та переказів у межах України (рис. 2.3).

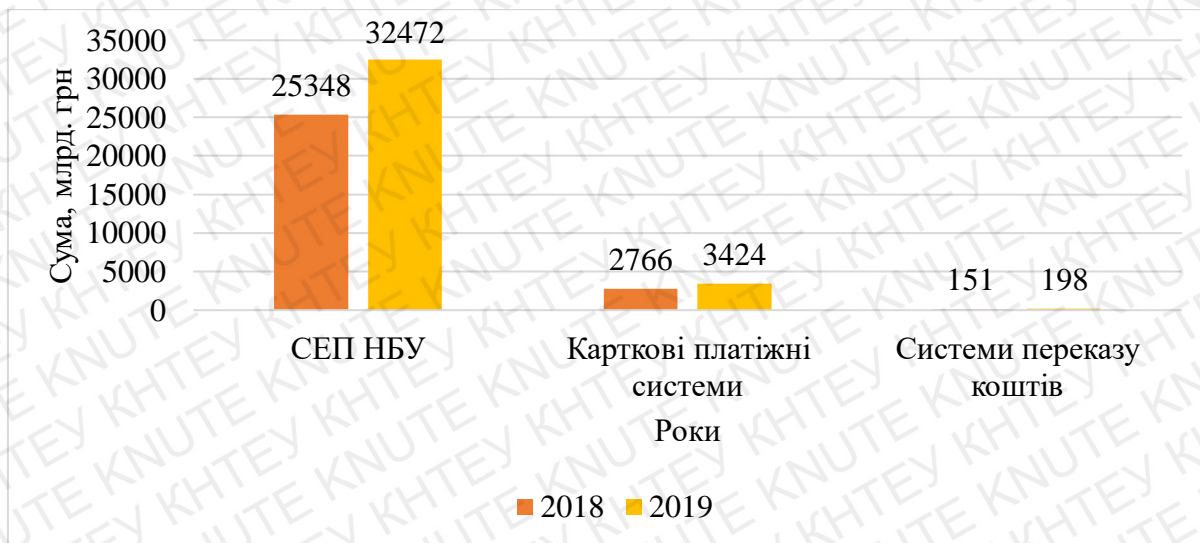

Рис. 2.3 Сума платежів і переказів у межах України, млрд грн за період 2018 -2019 рр (станом на 31.12). [13]

Отже як видно з рисунку 2.3, найбільшу суму платежів і переказів у межах України в 2019 році традиційно здійснено в СЕП – 32,5 трлн. грн. або 89,6 % усіх платежів та переказів у межах України (рис. 2.3).

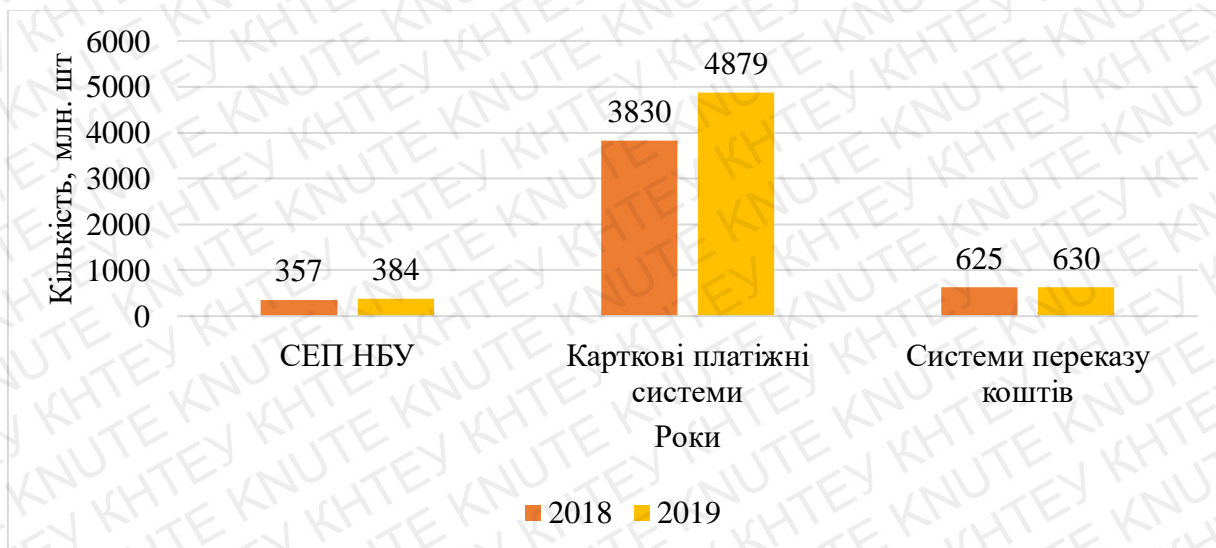

Рис.2.4 Кількість платежів і переказів у межах України, млн шт за період 2018 -2019 рр(станом на 31.12). [13]

Водночас найбільшу кількість платежів та переказів здійснено в карткових системах (4,9 млрд. шт. або 82,8%), що наглядно наведено на рис. 2.4.

При цьому, протягом 2019 року обсяг операцій із використанням платіжних карток продовжував збільшуватися. Так, кількість операцій із використанням платіжних карток, емітованих українськими банками, досягла 5 057,3 млн шт., що на 29,2% більше, ніж у 2018, а їх сума – 3 576,7 млрд грн, що на 24,3% більше порівняно з попереднім періодом. Більшість з цих операцій здійснено у власній мережі українських банків-емітентів, що становить 60,6% від кількості та 78,5% від суми усіх операцій із картками. В мережі інших банків-резидентів здійснено 35,9% від кількості та 17,3% від суми операцій із картками. За межами України обсяг операцій із картками, емітованими банками-резидентами, залишався незначним та становив 3,5% від кількості та 4,3% від суми усіх операцій із картками. Водночас операції з картками, емітованими банками-нерезидентами, на території України склали лише 1,2% від кількості та 2,0% від суми усіх таких операцій. Розподіл операцій, здійснених із використанням платіжних карток, у розрізі карткових систем можемо побачити на рисунку 2.5.

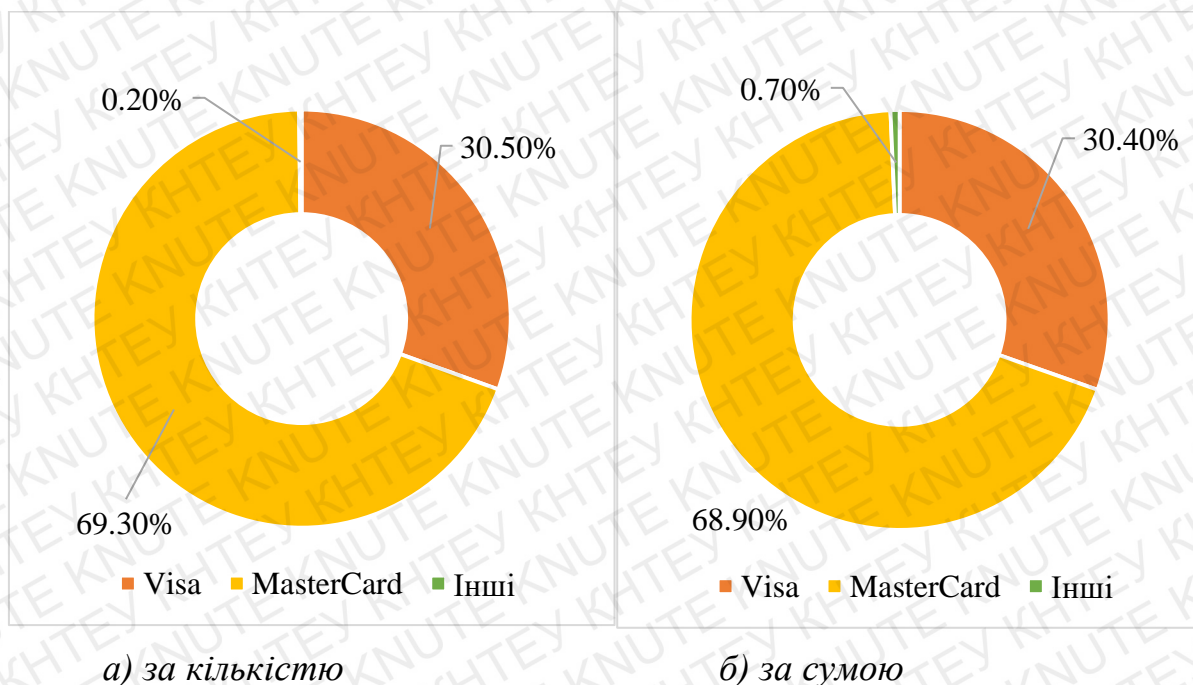

Рис. 2.5 Розподіл операцій, здійснених із використанням платіжних карток, у розрізі карткових систем у 2019 році (станом на 31.12). [13]

Отже, як видно з наведеного вище рисунку, майже всі операції з використанням платіжних карток (99,8% від кількості та 99,3% від суми) у 2019 році було здійснено в міжнародних системах MasterCard (69,3% від кількості та 68,9% від суми) та Visa (30,5% від кількості та 30,4% від суми).

Дослідимо як змінювалася кількість та сума безготівкових операцій із використанням платіжних карток за період 2015 – 2019 року. Дані зображені на рисунках 2.6 та 2.7.

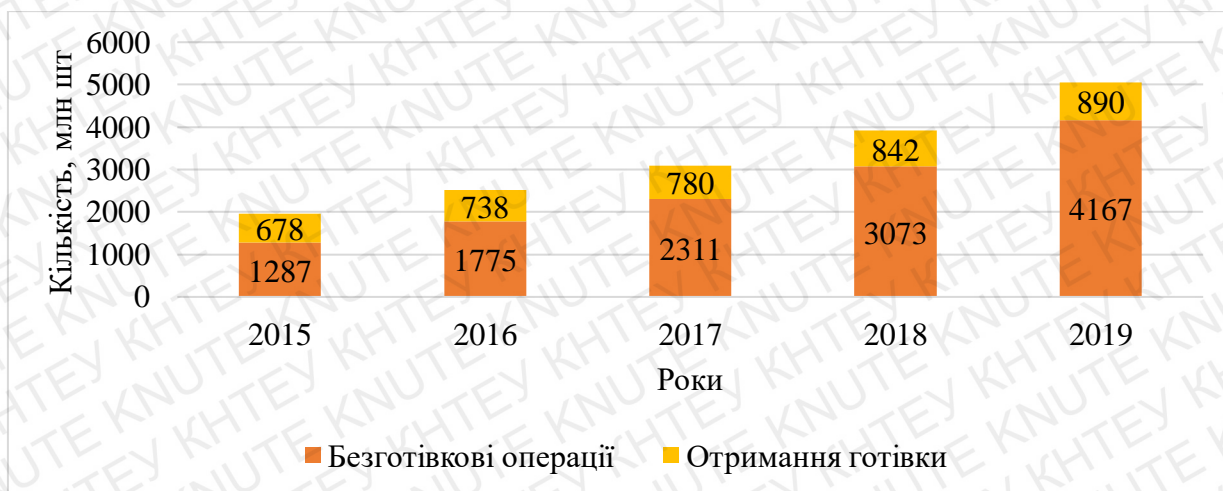

Рис. 2.6 Кількість операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млн шт за період 2015 -2019 рр (станом на 31.12). [13]

Отже, як видно з рисунка 2.6 у 2019 році порівняно з 2018 роком кількість безготівкових операцій із використанням платіжних карток зросла на 35,6% до 4167,1 млн шт. (82,4% від загальної кількості).

Рис. 2.7 Сума операцій, здійснених із використанням платіжних карток, млрд грн. за період 2015 -2019 рр (станом на 31.12). [13]

Проаналізувавши рисунок 2.7, можемо побачити, що у 2019 році порівняно з 2018 сума безготівкових операцій зросла на 38,6% та досягла 1 798,3 млрд грн (50,3% від загальної суми операцій із картками).

Кількість карток, емітованих українськими банками, станом на 01.01.2020 становила 68,9 млн шт., що на 16,0% більше, ніж у попередньому році (рис. 2.8).

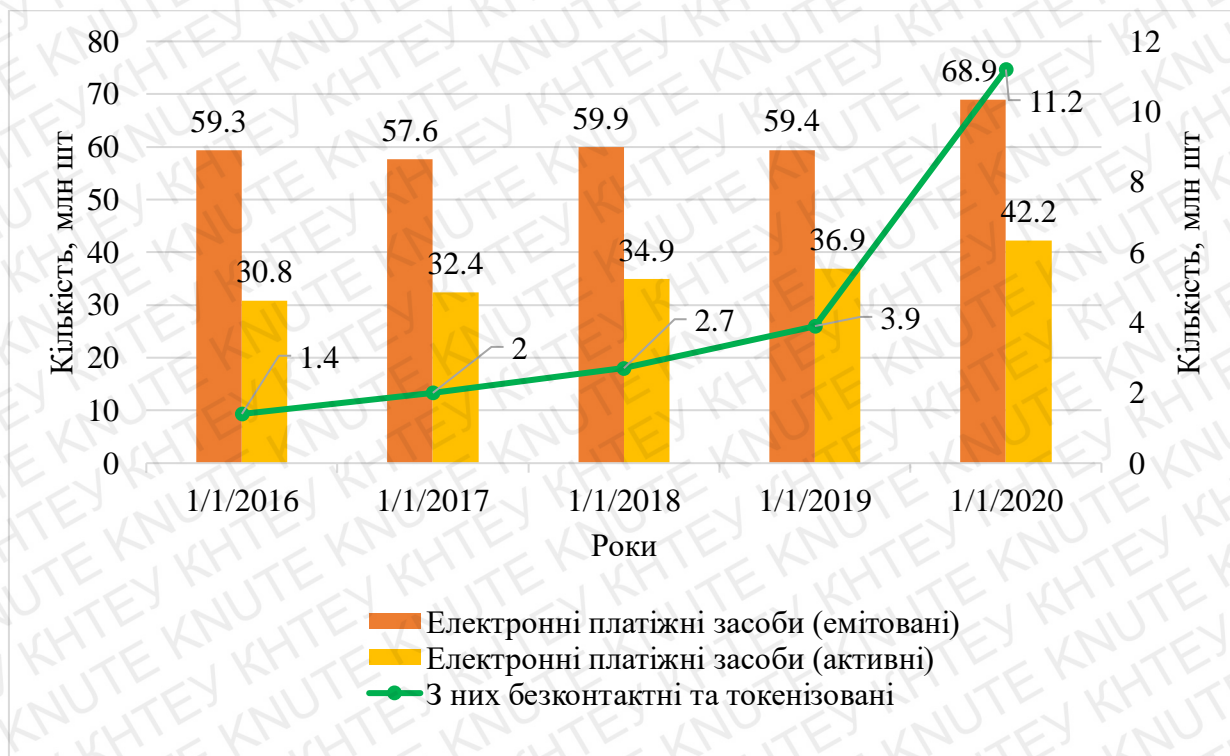

Рис. 2.8 Кількість платіжних карток, емітованих українськими банками, млн шт. за період 2016-2020 рр (станом на 01.01)[13]

Безпека, швидкість та зручність безконтактних платежів як з використанням безконтактних карток, так і за допомогою смартфонів та інших NFC-пристроїв спонукає до поширення карток, які підтримують таку технологію оплати. Так, кількість безконтактних платіжних карток за 2019 рік збільшилася більше, ніж удвічі – з 3,9 млн. шт. до 8,6 млн шт. карток. Кількість токенизованих платіжних карток на 01 січня 2020 року зросла до 2,5 млн. шт. Загалом 26,5 % активних карток – це безконтактні та токенизовані картки.

Одним із чинників зростання безготівкових операцій у 2019 році був розвиток платіжної інфраструктури. Так, кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережі порівняно з 2018 роком зросла на 19,7% до

333,8 тис. шт., із них 302,1 тис. шт. (90,5%) – безконтактні термінали. Загалом кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережах за останні 5 років зростає майже вдвічі – з 174,3 тис. шт. до 333,8 тис. шт. Водночас протягом останніх трьох років спостерігається поступове щорічне зменшення банківських пристроїв (банкоматів, ПТКС та платіжних терміналів) – із 56,6 тис. од. до 52,3 тис. од. (рис. 2.9).

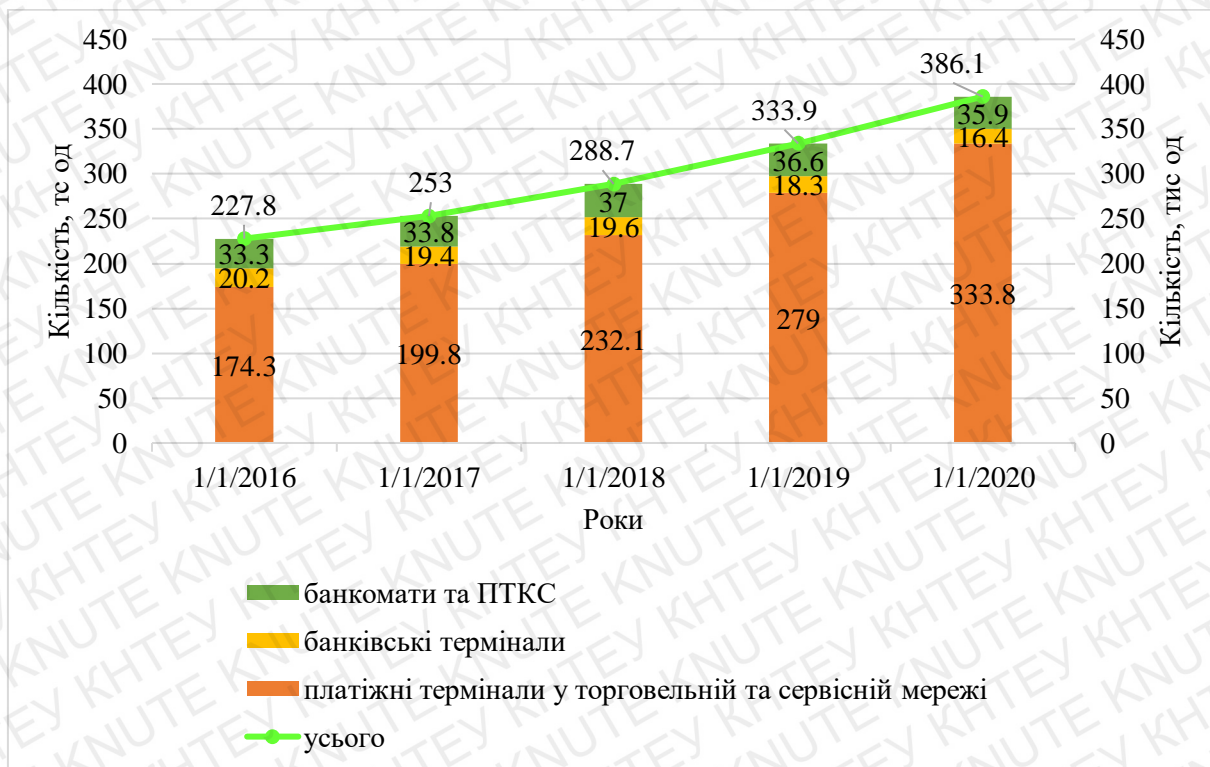

Рис. 2.9 Платіжна інфраструктура України, тис. од. за період 2016-2020 рр (станом на 01.01) [13]

Кількість платіжних терміналів у торговельній та сервісній мережах у розрахунку на 1 млн осіб постійного населення України, за рік зростає з 7,1 тис. од. до 8,4 тис. од. (на 18,3%). Регіональний розподіл торговельних терміналів лишається нерівномірним. Лідерами за цим показником були м. Київ (21,9 тис. терміналів на 1 млн. населення), Київська область (12,0 тис. терміналів) та Дніпропетровська область (11,2 тис. терміналів). Найменша кількість терміналів у розрахунку на 1 млн населення є у Закарпатській (4,6 тис. терміналів), Донецькій (3,5 тис. терміналів) та Луганській (2,1 тис. терміналів) областях.

Найбільша кількість торговельних терміналів у АТ КБ «ПриватБанк» (60,8% усіх торговельних терміналів), АТ «Ощадбанк» (16,9%) та АТ «Райффайзен Банк Аваль» (8,3%).

Отже, все вище описане доводить факт зростання обігу електронних грошей, чому сприяли розвиток нових технологій та запитів макрооточення.

2.2. Організаційно-управлінські аспекти процесу використання електронних грошей

Головною державною установою, що здійснює управління в українських платіжних системах відповідно до ст. 9 Закону України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» є Національний банк України. [23]

Національний банк України осучаснив регулювання ринку електронних грошей та гармонізував його із законодавством України та Європейського Союзу в сфері здійснення фінансового моніторингу.

Банки повинні будуть здійснювати заходи з належної перевірки користувачів електронних грошей, у тому числі їх ідентифікацію та верифікацію, як і під час відкриття рахунків. Йдеться про клієнтів, які відкривають електронні гаманці, щоб здійснювати різні операції: купувати товари, платити за послуги тощо.

Крім того, перекази з використанням електронних грошей мають супроводжуватися інформацією про платника та отримувача.

Цього вимагають норми Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», що набрав чинності з 28 квітня 2020 року.

Крім цього, регулятор визначив умови, за яких належна перевірка користувачів непотрібна, зокрема, якщо:

- ініціюється операція з електронними грошима, що здійснюється з використанням наперед оплаченої картки, та виконуються усі належні заходи щодо зменшення ризиків;
- здійснюється оплата товарів готівкою або за допомогою платіжної картки з використанням електронного гаманця (технічного/транзитного), що відкривається одноразово виключно для технологічного проведення цієї операції, за умови виконання емітентом відповідних вимог щодо супроводження переказу коштів інформацією відповідно до вимог законодавства.

Для ідентифікованих та верифікованих у повному обсязі користувачів електронних гаманців Національний банк скасовує обмеження, встановлені раніше щодо сум електронних грошей, на які можуть здійснюватися розрахунки та перекази. На поповнюваному електронному гаманці може зберігатися максимальна сума в розмірі 400 000 грн; на непоповнюваному – 5 000 грн.

Як і раніше, емітентом електронних грошей в Україні може бути лише банк. Водночас небанківські фінансові установи та інші комерційні компанії можуть бути агентами та надавати послуги з розповсюдження електронних грошей, із поповнення електронних гаманців і здійснення розрахунків.

Щоб мінімізувати ризики неправомірного використання електронних грошей, НБУ посилив вимоги щодо контролю за діяльністю комерційних агентів.

Зокрема, відтепер такі агенти:

- зобов'язані відкривати в банка-емітента окремий поточний рахунок для здійснення агентської діяльності (крім агентів із розповсюдження та поповнення, що є банками, небанківськими фінансовими установами або одночасно є торговцями в програмі лояльності);
- мають використовувати готівку, отриману в клієнта, виключно для внесення на окремий поточний рахунок і не можуть користуватися нею в інших цілях;

- повинні підтверджувати кожну операцію з приймання готівки касовим документом;
- не зможуть передавати свої повноваження за агентським договором іншим суб'єктам господарювання й фізичним особам.

Контроль за дотриманням порядку зарахування готівки агентами здійснюватиме банк-емітент.

Водночас Національний банк передбачив для банків комфортний перехідний період. Вони матимуть шість місяців для того, щоб розробити та подати регулятору зміни до правил використання електронних грошей та привести свою діяльність у відповідність до вимог нового регулювання [6].

Що ж стосується організаційної структури електронних платіжних систем в Україні, то вона наведена на рис. 2.10.

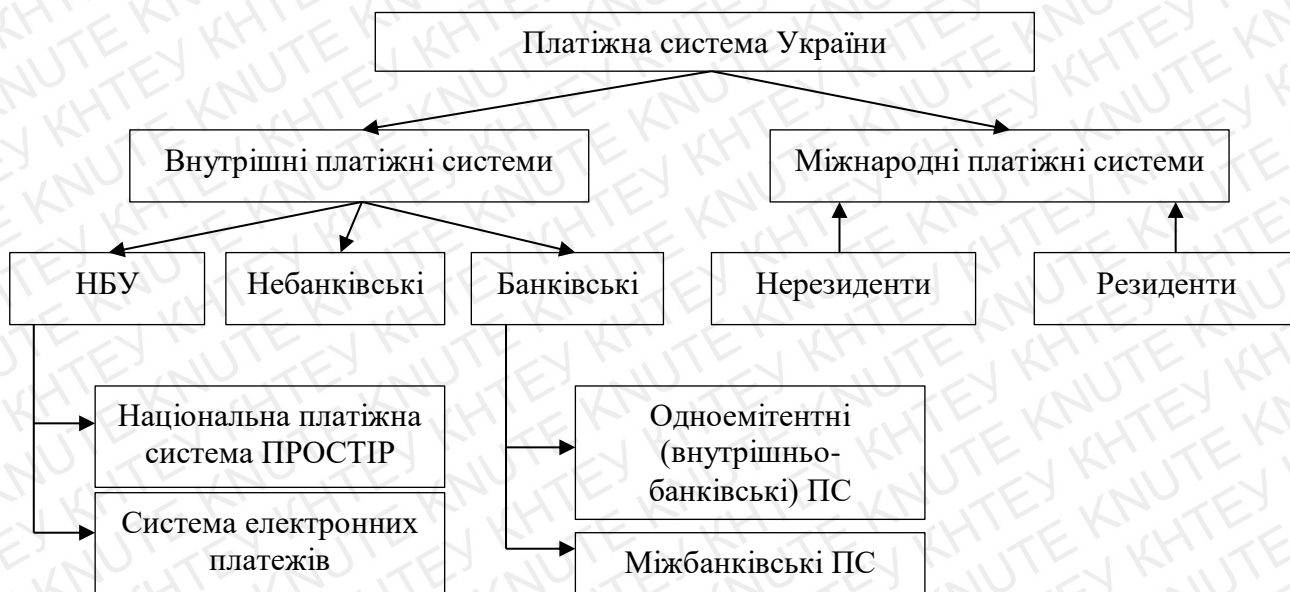

Рис. 2.10 Організаційна структура електронних платіжних систем в Україні (станом на 31.12.19). [16]

Характеризуючи організаційну структуру української платіжної системи, можна виділити два основні типи: перший тип - це внутрішні платіжні системи, та другий - міжнародні платіжні системи.

Також Національний банк України є платіжною організацією та розрахунковим банком для двох створених ним платіжних систем:

1. Системи електронних платежів. У 2019 році був забезпечений високий рівень проведення міжбанківських платежів у національній валюті через Систему електронних платежів (СЕП) та створено усі умови для задоволення потреб її учасників. 96% міжбанківських переказів у національній валюті в межах України за підсумками 2019 року забезпечено цією державною банківською платіжною системою (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Показники, що характеризують функціонування СЕП у 2019 р (станом на 31.12)*

Показники	Дані
Учасники системи – юридичні особи станом на 01.01.2020	– 75 банків України – Державна казначейська служба України – Національний банк України
Кількість операцій Сума операцій	– 384 млн. платежів – 32472 млрд. грн.
Середньоденний обсяг операцій	– 1,5 млн. платежів – 130 млрд. грн.
Платежі у файловому режимі	– 383 млн. платежів – 18319 млрд. грн.
Платежі в режимі реального часу	– 14153 млрд. грн.
Середньоденний залишок коштів на рахунках учасників СЕП	– 84,17 млрд. грн.
Структура платежів (за кількістю)	– До 1 тис. грн. – 5% – Від 1 тис. грн. до 100 тис. грн. – 45% – Від 100 тис. грн. і більше – 4%
Структура платежів (за сумою)	– До 1 тис. грн. – менше 1% – Від 1 тис. грн. до 100 тис. грн. – 6% – Від 100 тис. грн. і більше – 93%

*Примітка: складено автором на основі джерела [15]

Міжбанківські перекази у гривні за прямими кореспондентськими рахунками банків та через СЕП наведено на рис. 2.11.

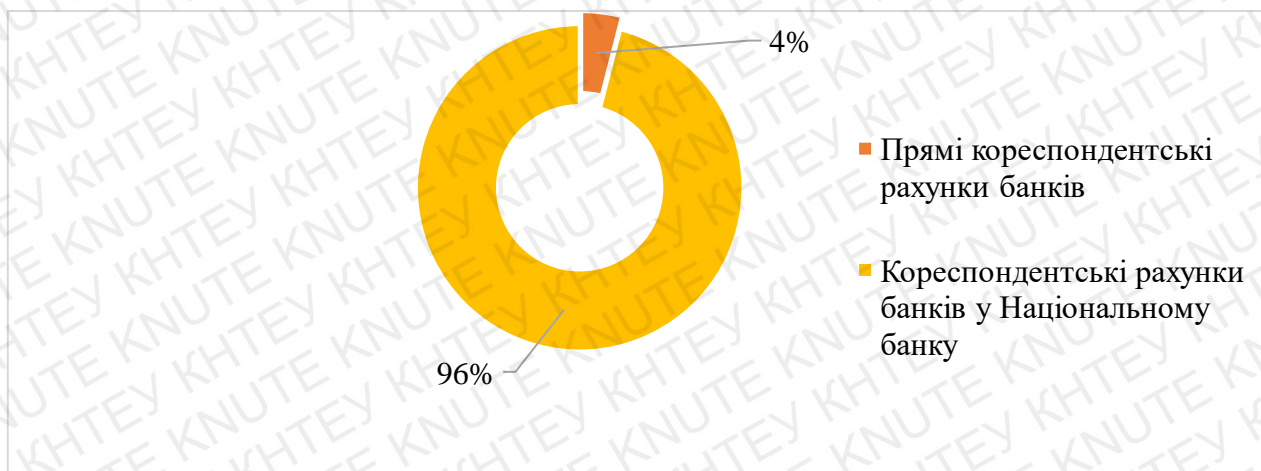

Рис. 2.11 Міжбанківські перекази у гривні за прямими кореспондентськими рахунками банків та через СЕП у 2019 році (станом на 31.12) [13]

Обсяги платежів, здійснених через СЕП мають позитивну тенденцію протягом аналізованого періоду, що наглядно відображено на рис. 2.12.

Рис. 2.12 Обсяги платежів, здійснених через СЕП за період 2015-2019 рр (станом на 31.12) [13]

У частині регулювання діяльності СЕП упродовж 2019 року запроваджено:

- автоматичне проведення платежів у файлового режимі, не підтверджених безпосереднім учасником СЕП – отримувачем коштів на кінець банківського дня, що є однією з передумов для роботи СЕП у цілодобовому режимі;
- застосування електронного підпису при формуванні міжбанківського електронного розрахункового документа замість електронного цифрового підпису;
- формування міжбанківського електронного розрахункового документа у зв'язку із переходом на міжнародний стандарт номера банківського рахунка IBAN.

2. Національної системи масових електронних платежів (ПРОСТІР).

Національна платіжна система «ПРОСТІР» є внутрішньодержавною, банківською, багатоемітентною платіжною системою, яка забезпечує проведення розрахунків за товари і послуги та інші операції за допомогою платіжних смарт-карток за технологією, що розроблена Національним банком України [15].

Упродовж 2019 року НБУ продовжив працювати над розвитком та просуванням Національної платіжної системи «Український платіжний Простір». Це є одним із завдань Комплексної програми розвитку фінансового сектору України до 2020 року.

Основним пріоритетом на 2019 рік стало розширення платіжної інфраструктури приймання карток НПС «ПРОСТІР» та забезпечення умов, за яких власники карток зможуть швидко та зручно здійснювати розрахунки за товари чи послуги на всій території України, зокрема у мережі Інтернет.

Станом на кінець 2019 року 98% мережі торговельних платіжних терміналів України обслуговували картки НПС «ПРОСТІР», зокрема і безконтактні. Це на 3 відсоткових пунктів більше, ніж на початку 2019 року

Динаміка торговельних платіжних терміналів, що обслуговують картки НПС «ПРОСТІР» наведено на рис. 2.13.

Рис. 2.13 Торговельні платіжні термінали, що обслуговують картки НПС «ПРОСТІР», тис. шт. за період 2015-2019 рр (станом на 01.01) [13]

Перелік банків, які мають право здійснювати випуск електронних грошей згідно з законодавством України наведено Додатку Б.

Також у 2019 році компанія Thales DIS France S.A. отримала статус виробника платіжних карток НПС «ПРОСТІР», що розширило перелік уповноважених виробників карток системи, зокрема раніше анонсованих кобейджингових платіжних карток ПРОСТІР-Union Pay.

Кількість банкоматів, що обслуговували платіжні картки НПС «ПРОСТІР» станом на кінець 2019 року, становила 17,0 тис. шт. (87% від загальної кількості банкоматів України, що на 2 в. п. більше у порівнянні з початком 2019 року).

Ще одним із ключових досягнень 2019 року стало суттєве розширення мережі приймання карток НПС «ПРОСТІР» у Інтернеті. Це стало можливим завдяки підключенню найбільших Інтернет-магазинів та сервісів банків-еквайрів: АТ «Ощадбанк», АТ КБ «ПРИВАТБАНК» (сервіс LiqPay), АТ «Райффайзен Банк Аваль», АТ «ТАСКОМБАНК», АБ «Південний» та ПАТ «БАНК ВОСТОК».

У підсумку це дало змогу забезпечити приймання карток НПС «ПРОСТІР» у більше ніж 80% Інтернет-магазинів та маркетплейсів.

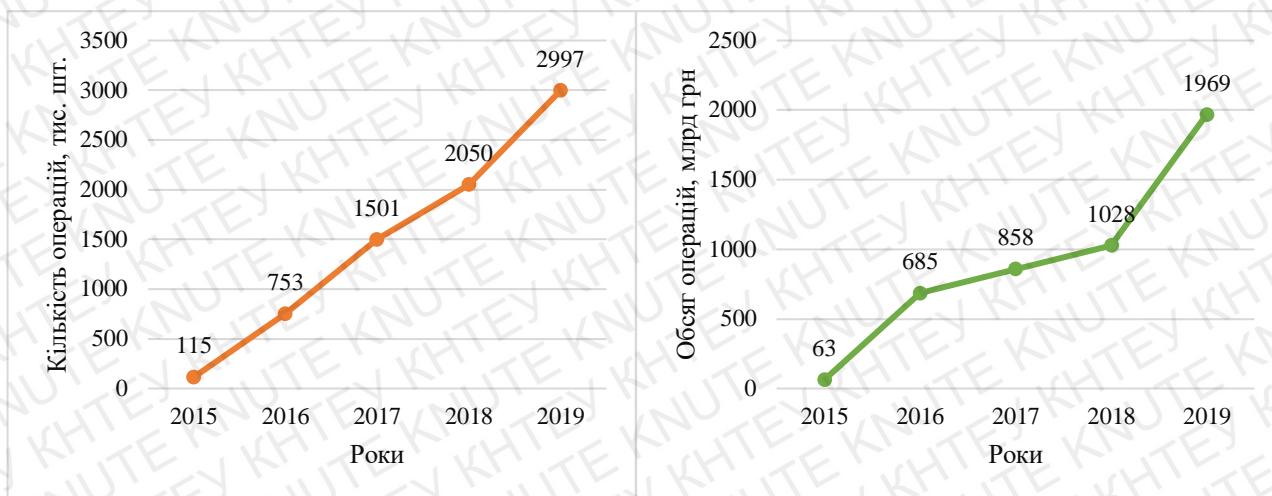

Рис. 2.14 Обсяг (млн. грн.) та кількість (тис. шт.) операцій, здійснених із використанням платіжних карток «ПРОСТІР» за період 2015-2019 рр (станом на 31.12) [13]

За 2019 рік загальна кількість платіжних карток НПС «ПРОСТІР», емітованих банками-учасниками системи, зросла на 7% до 625,3 тис. шт. Водночас 77% з них – це активні платіжні картки (або 483,7 тис. шт.) (рис. 2.14).

Отже, в Україні у 2019 р. здійснювали випуск електронних грошей банки через національні та іноземні (Visa, MasterCard) платіжні системи. До вітчизняних платіжних систем електронних грошей належать: «МАХІ» (АТ «Таскомбанк»); «GlobalMoney» (КБ «Глобус», АТ «Банк Альянс»); «ПРОСТІР» (ПАТ «Укргазбанк», ПАТ «Юнексбанк», АТ «Альфа-банк», ПАТ «Банк Восток»); «Forpost» та «Alfa-money» (АТ «Альфа-банк»); «Electrum» (АБ «Укргазбанк»); «ХРау» (АТ «Банк Січ») [3].

Розглянемо досвід використання можливостей електронних грошей одним із провідних банків України, а саме АТ «УКРСИББАНК». Перш за все відмітимо, що АТ «УКРСИББАНК» працює на ринку України з 1990 року. Банк пропонує своїм клієнтам якісне фінансове обслуговування у найкращих європейських

фінансових традиціях. 60% акцій банку належать одній з найбільших у світі фінансових Груп BNP Paribas, 40% – ЄБРР.

Банк докладав багато зусиль для розробки цифрових рішень для клієнтів. У вересні 2017 р. запущено новий онлайн-банкінг – UKRSIB online для фізичних осіб. З того часу банк запропонував багато нових функцій та кращих можливостей для зручного використання: онлайн-чат, месенджери, менеджери з роботи із клієнтами у режимі віддаленого доступу.

Банку вдалось збільшити кількість зареєстрованих користувачів з 150 тис. у вересні 2017 року до 800 тис. у грудні 2019.

Наприкінці 2018 року банк запустив нову платформу онлайн банкінгу для МСБ. Ми плануємо розвивати функціональність та до 2-го кварталу 2020 року вивести з обігу стару платформу.

Проводиться постійна робота щодо покращення обробки даних у системі управління ділових відносин та її збагачення більшою кількістю даних клієнтів.

Запущена у 2018 році співпраця зі старт-апами забезпечила гарні результати у вдосконаленні ціннісної пропозиції для клієнтів та якості послуг.

АТ «УКРСИББАНК» має власну систему електронних платежів: українська локальна платформа з онлайн-банкінгу – UKRSIB Business (рис. 2.15).

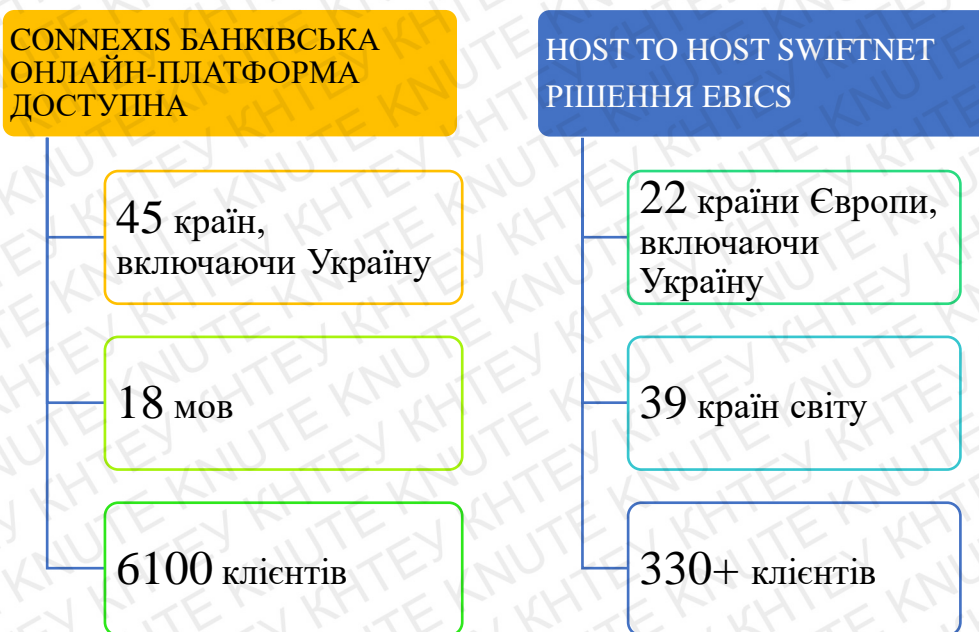

Рис. 2.15 Системи електронних платежів АТ «УКРСИББАНК» [22]

Наприкінці 2019 року – у продовження позитивної тенденції – банк обслуговував 1,9 млн активних карток. Клієнти отримують переваги за різноманітними пакетами: All Inclusive, Black Edition, а також World Elite. Банк вже запровадив нові способи оплати, такі як безконтактні методи та «гаманці» та продовжуємо запроваджувати інші інноваційні рішення. Зокрема після запуску G-Pay, у 2019 році банк запропонував своїм клієнтам Apple Pay та Garmin Pay.

Якщо говорити про кількість електронних платіжних засобів, термін дії яких не закінчився, то станом на 2020 рік АТ «УКРСИББАНК» входить в топ-10 банків. Результати динаміки зазначенні в таблиці 2.4. Вихідні дані можна побачити в Додатку Г.

Таблиця 2.4

Показники динаміки Топ-10 банків за кількістю електронних платіжних засобів, термін дії яких не закінчився, за період 2015-2020 рр (станом на 31.12)*

Назва банку	Відхилення				Темп роста			Темп прироста			
	Абсолютне		Відносне		2016	2017	2018	2016	2017	2018	2019
Назва банку	2019	2020	2019	2020	2016	2017	2018	2016	2017	2018	2019
АТ КБ "ПриватБанк"	-1253140	5918805	-4,278	16,808	103,7%	95,9%	120,2%	3,7%	-4,1%	20,2%	-101,7%
АТ "Ощадбанк"	1382177	2165491	11,882	15,694	107,8%	113,5%	118,6%	7,8%	13,5%	18,6%	-132,8%
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	671740	3083043	87,236	80,015	129,3%	783,5%	500,4%	29,3%	683,5%	400,4%	-100,6%
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	-1540788	59198	-45,284	1,710	102,7%	68,8%	101,7%	2,7%	-31,2%	1,7%	-93,3%
АТ "ПУМБ"	320904	548069	13,119	18,305	108,5%	115,1%	122,4%	8,5%	15,1%	22,4%	-87,5%
АТ "АЛЬФА-БАНК"	486631	486622	21,424	17,643	153,9%	127,3%	121,4%	53,9%	27,3%	21,4%	-102,7%
АТ "УКРСИББАН К"	-24636	-48975	-1,126	-2,289	104,2%	98,9%	97,8%	4,2%	-1,1%	-2,2%	-97,5%
АБ "УКРГАЗБАН К"	278841	967208	26,900	48,269	87,9%	136,8%	193,3%	-12,1%	36,8%	93,3%	-96,6%
АТ "А - БАНК"	-76063	340736	-6,948	23,736	138,5%	93,5%	131,1%	38,5%	-6,5%	31,1%	-94,8%
АТ "ОТП БАНК"	228695	364877	28,268	31,082	154,2%	139,4%	145,1%	54,2%	39,4%	45,1%	-111,7%

*Примітка: складено автором на основі джерела [14]

**Примітка: станом на 01.09.2020 року

Графічно побачити зміну обсягів електронних платіжних засобів в АТ «УКРСИББАНК» можна на графіку (Рис. 2.15)

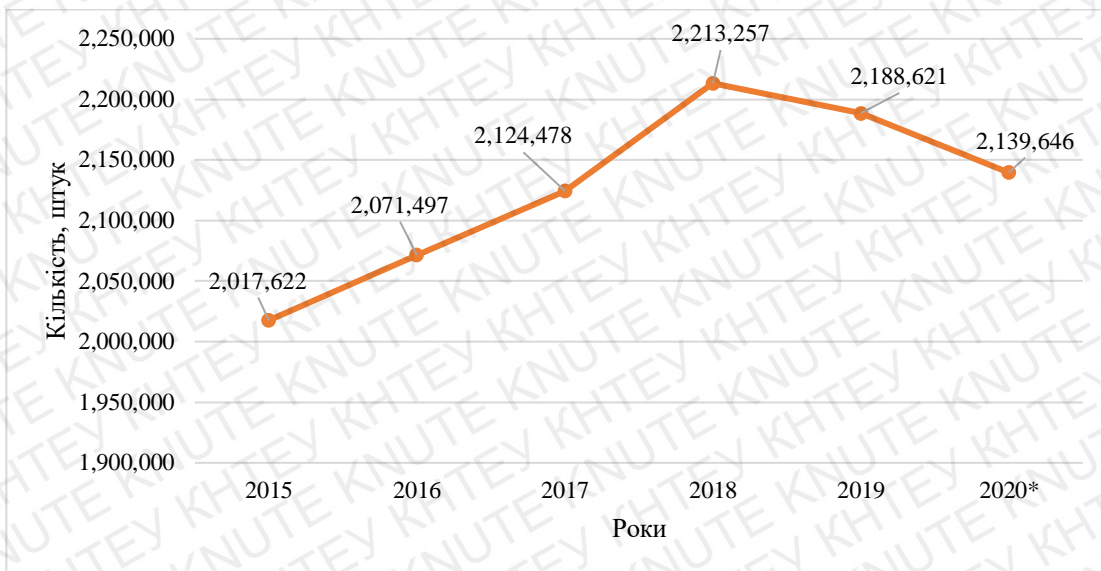

Рис. 2.15 Зміну обсягів (штук) електронних платіжних засобів в АТ «УКРСИББАНК» за період 2015-2020 рр (станом на 31.12) [25]

*Примітка: станом на 01.09.2020 року

Варто зазначити, що усі статистичні дані НБУ не містять інформації про іноземні електронні платіжні засоби через те, що вони офіційно в Україні не зареєстровані або заборонені. Зокрема, правила використання електронних грошей торгових марок «Webmoney», «Яндекс.Деньги», «QIWI Wallet», «Wallet one» та ін. не узгоджувалися в НБУ [18].

Отже, проаналізувавши особливості поширення електронних грошей в Україні і, їх обсяги та динаміку, можна відмітити, що пропозиція електронних грошей залежить від багатьох факторів, які можуть стримувати їх розвиток, при цьому - основні ознаки та характерні особливості для електронних грошей є одночасно перевагами, що стимулюють користувачів електронних грошей, емітентів та посередників під час їх використання, так і недоліками. Так, легкість використання пристроїв, на яких зберігаються електронні гроші,

конфіденційність та безпека розрахунків будуть позитивно впливати на прагнення споживачів використовувати електронні гроші.

Однак, зокрема через конфіденційність при здійсненні певних операцій, держава буде обмежувати випуск та обіг електронних грошей. Але головним фактором, як зазначають сучасні дослідники, виступає готовність населення прийняти нові технології. При цьому, важливою стримуючою причиною використання електронних грошей в Україні є вкорінена звичка до використання готівки у роздрібних платежах. Щоб почати їх використовувати більшою мірою, людям необхідно мати більше впевненості та довіри до інноваційних платіжних засобів.

РОЗДІЛ 3

ПЕРСПЕКТИВИ ЗРОСТАННЯ ОБСЯГУ ОПЕРАЦІЙ З ЕЛЕКТРОННИМИ ГРОШИМА

3.1. Закордонний досвід використання електронних грошей та шляхи його впровадження в Україні

Рівень популярності електронних грошей у світі нерівномірний і визначається рядом певних причин, серед яких виділяють:

- рівень розвитку інформаційних технологій,
- розвиток електронної комерції, розвиток законодавства у даній сфері,
- вимогами законодавства до роботи установ, що займаються випуском електронних грошей та їх обслуговуванням.

За даними Банку міжнародних розрахунків, у 2004 році системи розрахунків електронними грошима функціонували у близько 40 країнах світу. На жаль, пізніше аналогічні та на стільки масштабні дослідження не проводилися, але за наявною статистичною інформацією можна зробити висновки, що найбільше електронними грошима користуються у таких країнах, як Сінгапур та Гонконг, де частка відповідних платежів становить до 85% усіх розрахунків, в Японії, Росії та Індії. Серед країн Європейського Союзу – у Люксембурзі, Італії, Нідерландах, Франції. [33]

У наведеній нижче таблиці розглянемо географічний розвиток електронних грошей у різних регіонах світу (ЄС, Азія, Африка) та окремих країнах (таких як Сполучені Штати Америки, Російська Федерація), щоб провести порівняння та виділити особливості розвитку електронних грошей, що відрізняють їх. (Таблиця 3.1)

Таблиця 3.1

Географічний розвиток ринку електронних грошей*

Регіон	Особливості розвитку
Європейський Союз	Ринок електронних грошей розвивається не так швидко як очікували. Загальна емісія електронних грошей досягла лише 2,7 млрд євро, що становить лише близько 1% від загальної кількості готівкових коштів у обігу що становить дуже незначну частину серед інших платіжних інструментів.
Сполучені Штати Америки	Достатньо велику вагу у сегменті електронних платежів займають п'єрсії з використанням наперед оплачених карток. Щодо сегменту онлайн розрахунків, то найбільшим гравцем є система PayPal. Її конкурентами у США є Google Inc. та Facebook, Google Wallet, AT&T, Verizon.
Азія	Системи електронних грошей еволюціонували із систем переказу коштів та завдяки використанню мобільного зв'язку для їх передачі та ведення рахунків клієнтів, на яких зберігаються передплачені кошти.
Африка	Специфічний розвиток ринку електронних грошей в силу слабких традиційних установ. За даними Світового банку більше 80% населення в Африці знаходиться за межами покриття банківськими послугами.
Російська Федерація	Електронні гроші охоплюють близько 27% населення та в основному використовуються задля придбання товарів та послуг в інтернеті, оплати мобільного зв'язку та послуг Інтернет-провайдерів і переказів між електронними гаманцями.

* Примітка: створено автором за даними [34, 35, 36, 37]

Традиційно найбільший розвиток електронні гроші, як й інші інноваційні інструменти у сфері платіжних систем отримали в країнах, що розвинуті економічно на високому рівні, а саме у Сполучених Штатах, Європейському Союзі, Японії та розвинених країнах Азії (Південна Корея, Сінгапур, Гонконг).

За даними БМР електронні гроші найбільш інтенсивно використовуються саме в Азії, значно випереджаючи інші країни. Зокрема, можна виділити Сінгапур. Ще однією країною в Азіатському регіоні, де активно зростає кількість

транзакцій із використанням електронних грошей, є Малайзія. Значним поштовхом для розвитку електронних грошей тут стала лібералізація регуляторного режиму шляхом внесення змін до Закону про платіжні системи: небанківські фінансові установи отримали дозвіл на емісію електронних грошей за умови дотримання певних стандартів. Щодо Європейського Союзу то найбільш динамічно електронні гроші розвиваються в Люксембурзі, Нідерландах та Італії. Крім того, значна кількість операцій з електронними грошима у Євросоні проводиться емітентами, зареєстрованими у Великобританії і "паспортизованими" в країнах Євросоні.

Серед найбільш успішних та відомих проєктів із запровадження смарт-карт можна назвати бельгійську систему Proton, нідерландську Chipknip, німецьку Geldkarte, французьку Moneo, системи Ostorus, яка функціонує у Гонконзі, та FeliCa – у Сінгапурі. В Україні такою системою є НСМЕП, яка забезпечує не лише контактне, а і безконтактне використання карток з електронними грошима. Відомими у світі є системи електронних грошей PayPal, Amazon Payments, Moneybookers, Wirecard, WebMoney та інші. До того часу, поки «мережеві» гроші емітуються на умовах передоплати, їх вплив на грошову масу полягає у збільшенні швидкості обігу грошей і зниженні потреби у розрахункових операціях через банківську систему. Проте деякі системи, зокрема, у США мають можливість надавати клієнтам так звані «подарункові» гроші як приз за купівлю товарів чи послуг у певних продавців онлайн, які у подальшому використовуються для оплати товарів в інтернет-магазинах. Поширення такої практики може привести до виникнення численних центрів емісії, тому повинно регламентуватися монетарною владою. [39]

Якщо говорити про електронні гроші у США, то варто зазначити, що Сполучені Штати вважаються батьківщиною такого явища, як "електронні гроші". Саму ідею на початку 1990-х років започаткував вчений криптограф Давід Чаум і вже після цього ціла низка науковців та інституцій у розвинених країнах почала реалізовувати ідеї щодо створення систем електронних грошей.

В сегменті онлайн-розрахунків найбільшим небанківським провайдером у США є система PayPal. Сьогодні система PayPal є глобальною електронною платіжною системою, що дозволяє фізичним та юридичним особам, які мають e-mail адресу, здійснювати миттєві розрахунки та перекази у 190 країнах світу. Ця система має близько 110 млн відкритих рахунків користувачів та дозволяє використовувати електронні гроші для розрахунків.

Взагалі, проаналізувавши міжнародний досвід, можемо стверджувати, що розвиток електронних платежів і, зокрема, електронних грошей сприяє зменшенню витрат на готівковий обіг та прискоренню економічного зростання. Виділивши кращу міжнародну практику з даного питання, можна сказати, що для того, щоб система регулювання була ефективною та стимулювала розвиток ринку електронних грошей, потрібно на законодавчому рівні закріпити наступне:

- Дозволити випуск електронних грошей не лише банкам, а широкому колу компаній як це відбувається наприклад в США.
- Створити певні вимоги для компаній разом з отриманням дозволу на емісію щодо розміру власного капіталу, технічної спроможності та ділової репутації. При цьому рівень капіталу повинен бути суттєво менший за обсяг, що встановлений для банків.
- Дозволити використовувати електронні гроші для всіх видів розрахунків між фізичними та юридичними особами, державним сектором.
- Задля мінімізації ризиків пов'язаних з відмиванням коштів анонімні операції з електронними грошима повинні бути обмежені за розміром, а юридичні особи, що здійснюють такі операції та мають відповідні рахунки в системах електронних грошей, мають реєструвати їх згідно з вимогами податкового законодавства.

Слід зазначити, що Україна в цілому не відстає від світових тенденцій.

Активно ведеться робота над спільним проектом Національного

антикорупційного бюро України та Національного банку України «Cashless есопому», головною метою якого є зменшення розрахунків готівкою. У рамках проекту до Верховної Ради України подано законопроект №5361, відповідно до якого очікується лібералізація розрахунків електронними грошима.

Отже, впровадження електронних грошей в нашій державі, звісно, є прогресивним кроком, проте все ще актуальним є питання щодо розробки чіткої нормативної бази, яка була б засновувалась на кращому міжнародному досвіді та враховувала б захист прав споживачів, обов'язковість державного нагляду та мінімізацію усіх ризиків, пов'язаних із користуванням електронними грошима.

3.2. Проблеми та перспективи розвитку ринку електронних грошей в Україні

Розглядаючи електронні гроші та порівнюючи їх з іншими категоріями та враховуючи їх зростаючу популярність доцільно виділити плюси та мінуси даного виду на українському ринку, зіставити їх та запропонувати можливі шляхи вирішення проблемних питань.

Розпочнемо з переваг. Серед них можемо виділити такий перелік:

1. Висока швидкість проведення операцій, практично операція відбувається миттєво, що дозволяє легкота швидко здійснювати розрахунки в інтернеті за товари і послуги в Інтернеті або відправляти грошові перекази;
2. Низька вартість емісії, простота даної процедури. Відсутність витрат на друкування грошей.
3. Відсутність поділу на номінали. Завдяки електронному характеру засобів EPS відсутня проблема підбору чіткої суми, здачі при здійсненні платежів, тощо.
4. Відсутність необхідності перерахунку. Дану функцію здійснюють алгоритми платіжних систем.

5. Відсутність персоніфікації. Можливість переказу без ініціалів, паспортних даних, номеру банківського рахунку одержувача. Достатньо знати номер електронного гаманця.
6. Зменшення контакту людей з готівкою – потенційно небезпечним джерелом шкідливих бактерій, особливо актуально під час епідемії COVID – 19.

Далі всупереч перевагам розглянемо проблеми які заважають якісному та повноцінному розвитку електронних грошей.

1. Недостатня визначеність понять. Ще у першому розділі ми побачили яка низка підходів до трактування поняття електронні гроші існує. У деяких моментах це заплує та унеможлиблює чітке розуміння особливо новим користувачем даного поняття
2. Монополія банків на емісію е-грошей, що не сприяє їх масовому поширенню;
3. Відсутність законодавчого механізму компенсування коштів, що були втрачені внаслідок технічних проблем платіжної системи .
4. Недостатній захист прав споживачів, які користуються такими грошима – недостатньо прописані питання виконання та оскарження угод, в яких використовувалися ЕГ;
5. Недовіра населення до банківських установ та «віртуальних» грошей.
6. Низька обізнаність населення щодо користування е-грошима а також низька обізнаність стосовно вітчизняних електронних грошей, що призводить до користування заборонених або не зареєстрованих в Україні зарубіжних електронних грошей торгових марок «Webmoney», «Яндекс.Деньги», «QIWI Wallet», «Wallet one», тощо.

Зробивши висновки із наведеного вище, можна стверджувати, що електронні гроші мають ряд очевидних переваг, які напевно перевищують, проте і недоліки у своєму використанні. Звичайно, існують проблеми які не можуть бути вирішені внаслідок самої сутності електронних грошей, (такі як потреба у спеціальному

обладнанні, потреба у безперебійному енергопостачанні й інтернет - підключенні, необхідність зберігати паролі та використовувати мобільні телефони), проте інші проблеми які є просто недосконалістю роботи в Україні можна вирішити певними заходами по вдосконаленню технічних та правових нюансів. Також на нашу думку, проблеми з е-грошима, носять комплексний характер і ліквідація однієї проблеми не дає суттєвого ефекту. Недоліки треба поступово та одночасно долати комплексним підходом. Запропонуємо наступні кроки, щодо подолання проблем:

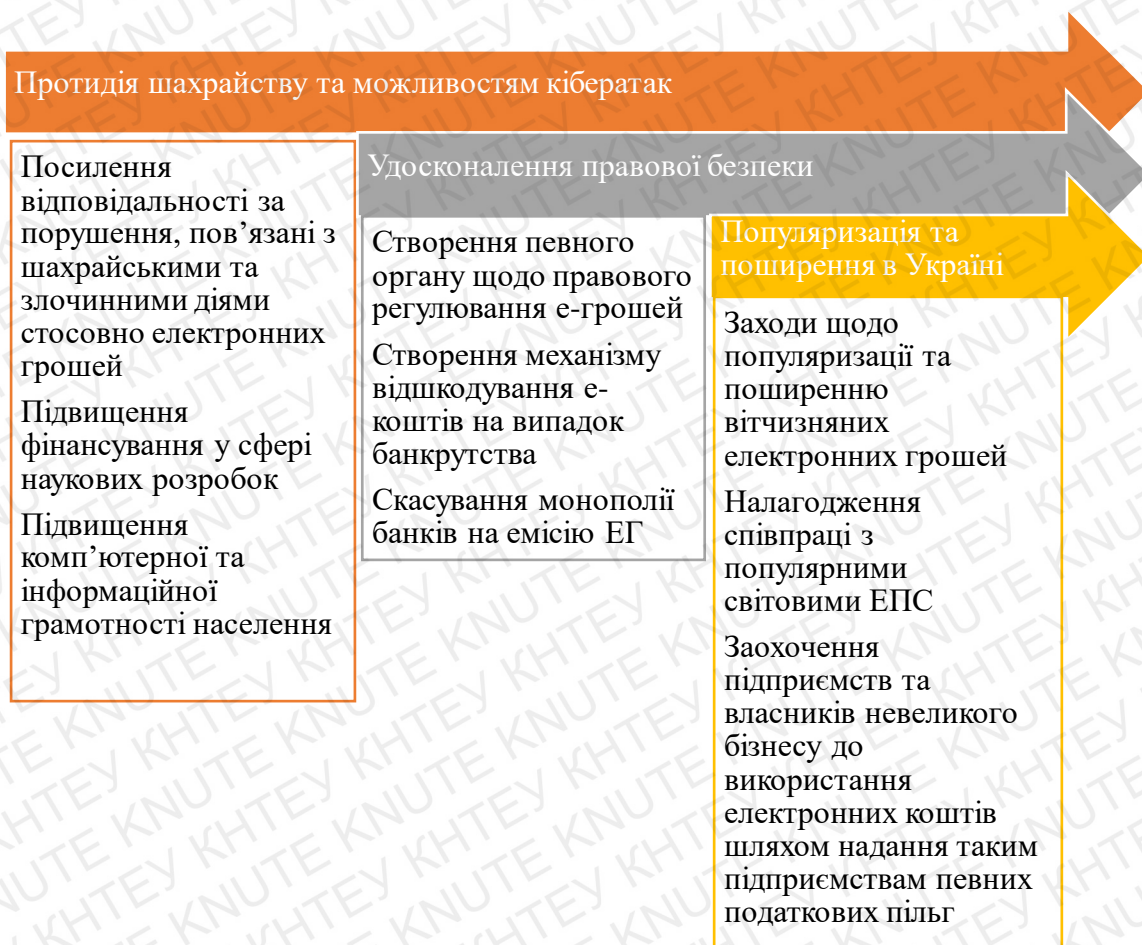

Рис. 3.1 Три кроки щодо подолання проблем функціонування електронних грошей в Україні. [41]

Далі розглянемо запропоновані на рисунку 3.1 заходи більш детально

1. Посилення відповідальності за порушення, пов'язані з шахрайськими та злочинними діями стосовно електронних грошей та особистих даних користувачів, за порушення, пов'язані з легалізацією через платіжні

- системи коштів, отриманих злочинним шляхом; за використання е-грошей для незаконних цілей;
2. Підвищення фінансування у сфері наукових розробок, що стосуються криптографічного захисту інформації.
 3. Підвищення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення з даної теми створюючи інструкції, рекомендації ;
 4. Створення певного органу щодо правового регулювання е-грошей., який буде ліквідувати прогалини в чинному законодавстві, що стосуються електронних грошей, а також вносити пропозиції і рекомендації щодо його покращення.
 5. Скасування монополії банків на емісію ЕГ; дозвіл певним небанківським фінансовим установам на випуск е-коштів, звісно за умови дотримання вимог НБУ.
 6. Створення механізму відшкодування е-коштів на випадок банкрутства або позбавлення ліцензії установи-емітента, а також технічних неполадок платіжної системи.
 7. Заходи щодо популяризації та поширенню вітчизняних електронних грошей, робота над більшою впізнаваністю їх бренду.
 8. Налагодження співпраці з популярними світовими ЕПС (PayPal, E-gold, WebMoney), легалізація діяльності систем в Україні (з дотриманням норм законодавства);
 9. Заохочення підприємств та власників невеликого бізнесу до використання електронних коштів шляхом надання таким підприємствам певних податкових пільг.

Проаналізувавши наведене вище бачимо, що електронні гроші мають свої позитиві та негативні аспекти, з яких виникають можливості та загрози. Ми зобразили їх на наступному рисунку, провівши SWOT-аналіз. (Рис. 3.1)

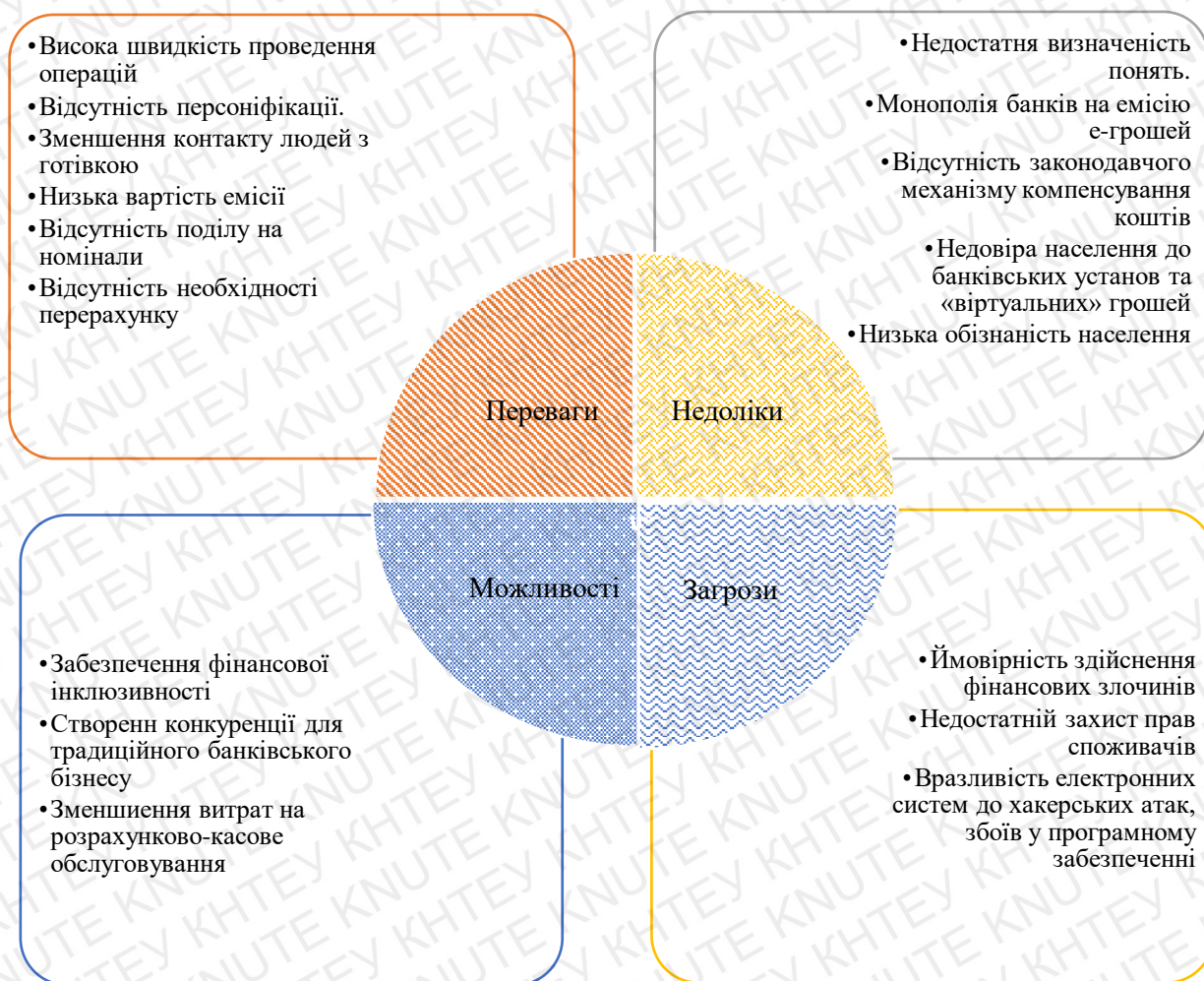

Рис. 3.2 SWOT-аналіз електронних грошей [41]

Електронні гроші все більш явно починають ставати частиною повсякденного життя. Останнім часом у всьому світі розвиток систем електронних грошей характеризується поступовим звуженням сфери використання готівки та паперових платіжних документів, переходом до нових платіжних інструментів і сучасних технологій платежів. Електронні гроші широко залучаються до обігу і стають важливим інструментом фінансової інфраструктури економічно розвинутих країн.

Обговорюючи перспективи України у питання електронних грошей не можна оминати пілотний проект Національного банку з вивчення можливості випуску власної цифрової валюти на базі технології блокчейн, який тривав з 2016 року та мав назву «Е-гривня». Його практична частина завершилася

наприкінці 2018 року. У рамках даного пілотного проекту НБУ досліджував, як електронна гривня може доповнити платіжний ландшафт України та сприяти підвищенню частки безготівкових розрахунків і зменшенню їх вартості. По суті, електронна гривня – це фіатна валюта в електронному вигляді, що обмінюватиметься на готівкові або безготівкові кошти у співвідношенні 1:1. Транзакції з е-гривнею можуть здійснюватися онлайн за допомогою комп'ютерів та мобільних девайсів (смартфонів, планшетів). [46]

Національний банк розглядав можливість створення е-гривні на платіжному ринку України за двома моделями) взаємодії учасників: централізованою або децентралізованою. Поговоримо про кожен з них окремо.

1. Централізована модель. Запровадження такої моделі буде передбачати, що емітентом е-гривні буде виключно НБУ і всі е-гаманці у свою чергу будуть обліковуватися у єдиному реєстрі власником якого також буде Національний Банк. Інші банки та небанківські установи будуть виступати агентами по розповсюдженню е-гривні та розрахунків, забезпечувати доступ до платформи, надавати клієнтам послуги щодо безпечного та захищеного зберігання ключів, надання додатків до мобільних пристроїв, інформування клієнтів стосовно операцій. Погашення та розрахунки гарантовані НБУ, що робить дану валюту дуже захищеним платіжним інструментом. Гаманці можуть бути як анонімними так і ідентифікованими, що звичайно впливатиме на розмір лімітів за операціями.
2. Децентралізована модель. Запровадження такої моделі передбачає, що право випуску е-гривні буде надано як банкам так і небанківським установам під контролем НБУ. Електронні гаманці клієнтів будуть вестися децентралізовано, тобто окремо в системі кожного з емітентів. Останні у своїх системах можуть забезпечувати як модель без ідентифікації користувачів так і з частковою чи повною ідентифікацією. В такому варіанті е-гривня вже не відповідатиме вимогам ЦВЦБ, бо емісія вже не буде здійснюватися ЦБ. привабливість даної моделі вбачається для небанківських фінансових установ, адже при

використанні ідентифікованих е-гаманців вони могли б стати певною конкурентною альтернативою системам електронних грошей, які в даний час функціонують на українському ринку.

У наведеній нижче таблиці розглянемо переваги та недоліки кожної моделі.

Таблиця 3.2

Переваги та недоліки Централізованої та Децентралізованої моделі випуску та обігу е-гривні

Централізована модель	
Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Прозорість даної схемив плані контролю та регулювання. • Зменшення частки готівки. • Відсутність банківської ідентифікації у разі анонімних гаманців. 	<ul style="list-style-type: none"> • Невластив операції для виконання НБУ по роботі з фізичними особами. • Необхідність витратити частину ресурсів Національного Банку на створення платформи, її супроводу та просування. • Обмеження лімітами у разі створення анонімних гаманців. • Поява ризику перенесення ліквідності від банків бо Центрального банку
Децентралізована модель	
Переваги	Недоліки
<ul style="list-style-type: none"> • Зменшення частки готівки. • Поява можливості отримувати комісійні за обслуговування емітентів-учасників. • Відсутність банківської ідентифікації у разі анонімних гаманців. • Поява можливості збільшити розмір лімітів за операції з е-гривнею (у разі ідентифікації користувача) у порівнянні з лімітами які встановлені за операції з електронними грошима 	<ul style="list-style-type: none"> • Постає необхідність вирішення питань щодо забезпечення випущеної е-гривні, та формування установи аналогічної ФГВФО. • Необхідність створення переліку критеріїв допуску банків та небанківських установ, які бажають випускати е-гривню. • Можливість поглинання існуючих сервісів електронних грошец у разі приєднання до платформи. • Необхідність нових інвестицій направлених на створення нової плаїжної інфраструктури.

*Примітка: створено автором за даним [44]

Протягом практичної частини Пілотного проекту (вересень – грудень 2018 року) Національний банк випустив в обіг обмежену кількість е-гривні (5 443 грн), а учасники робочих груп здійснили операції зображені на рисунку 3.1

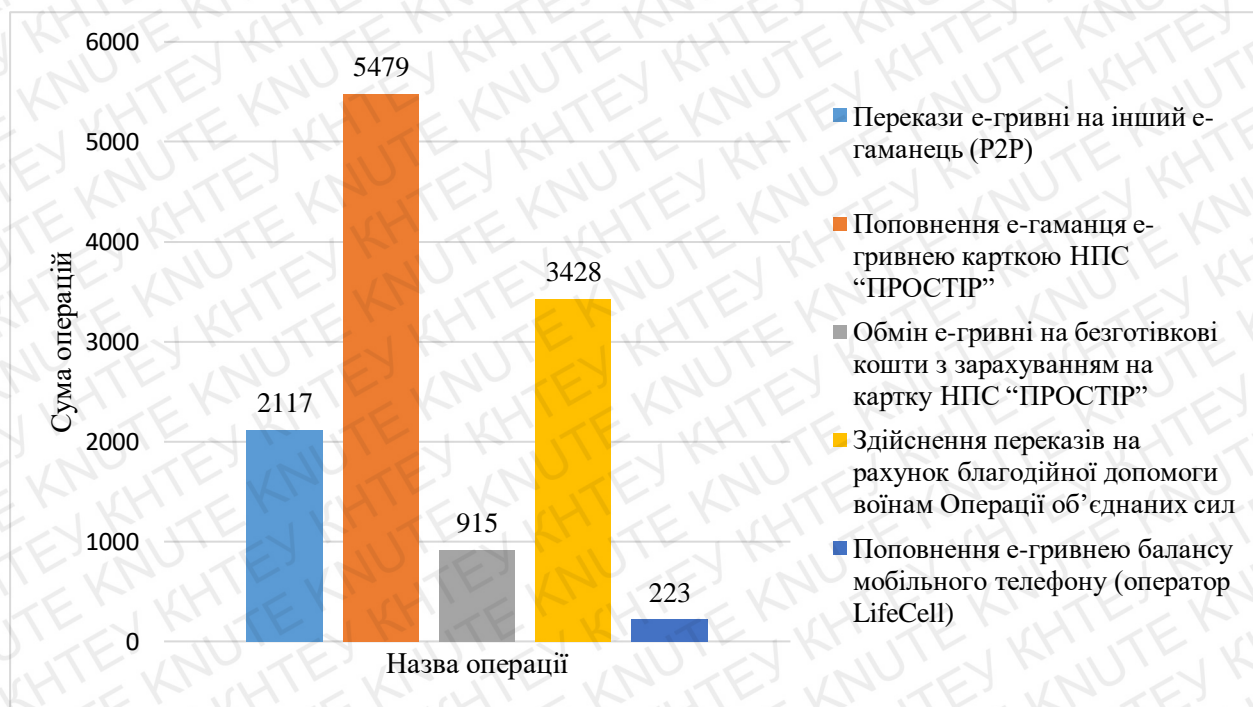

Рис. 3.3 Сума операцій, здійснених під час Пілотного проекту з використанням е-гривні (станом на 15.12.2018), грн [44]

Протягом практичної частини Пілотного проекту учасниками робочих груп було відкрито 121 е-гаманець, 79 з яких стали активними. За кількістю здійснених операцій превалювали перекази е-гривні на інші е-гаманці (208 операцій на суму 2117 грн). Найбільшою за обсягом (5479 грн) була операція поповнення е-гаманця е-гривнею картою НПС "ПРОСТІР" (82 операції). До Дня захисника Вітчизни було реалізовано можливість здійснення благодійних внесків е-гривнею на допомогу воїнам Операції об'єднаних сил, у рамках якої було здійснено 40 внесків на суму 3428 грн. З метою тестування торговельних операцій з е-гривнею учасниками робочих груп було поповнено баланси мобільних телефонів на суму 223 грн (19 поповнень).

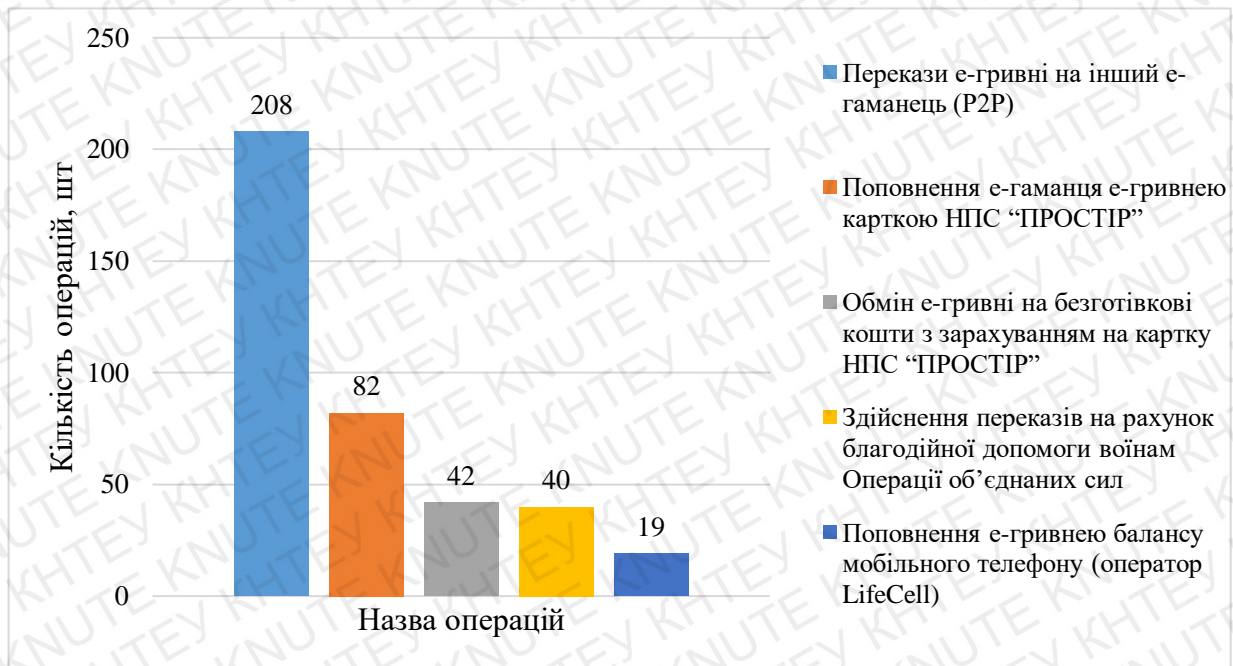

Рис. 3.4 Кількість операцій, здійснених під час Пілотного проекту з використанням е-гривні (станом на 15.12.2018), шт [44]

Протягом практичної частини Пілотного проекту учасниками робочих груп було відкрито 121 е-гаманець, 79 з яких стали активними. За кількістю здійснених операцій превалювали перекази е-гривні на інші е-гаманці (208 операцій на суму 2117 грн). Найбільшою за обсягом (5479 грн) була операція поповнення е-гаманця е-гривнею картою НПС "ПРОСТІР" (82 операції). До Дня захисника Вітчизни було реалізовано можливість здійснення благодійних внесків е-гривнею на допомогу воїнам Операції об'єднаних сил, у рамках якої було здійснено 40 внесків на суму 3428 грн. З метою тестування торговельних операцій з е-гривнею учасниками робочих груп було поповнено баланси мобільних телефонів на суму 223 грн (19 поповнень). Враховуючи, що Пілотний проект мав обмежений перелік операцій та коло користувачів, а також невелику кількість та обсяги здійснених транзакцій, він не дав можливості у повному обсязі оцінити привабливість та потенційний рівень залученості населення України до такого інструменту [44]

Отже, важко робити прогноз щодо кількості громадян потенційних користувачів е-гривні у разі позитивного рішення стосовно її введення в

національному масштабі. Якщо говорити про те, хто стане користувачами даного нововведення на платіжному ринку, то скоріше за все користувачами е-гривні в основному стануть люди, які вже користуються платіжними послугами та власники смартфонів і з меншою ймовірністю ті, які не були фінансово інклюзивними до цього. Також потрібно враховувати вартість фінансових вкладень для впровадження інноваційного продукту та зусилля, які для цього знадобляться. До того ж одним з найголовніших питань є створення роздрібно́ї інфраструктури для обслуговування е-гривні. Плюс, вітчизняний ринок платіжних послуг дуже концентрований і конкурентний, тому впровадження е-гривні повинно обов'язково супроводжуватися значними інвестиціями яку будуть направлені на модернізацію платіжної інфраструктури для даного інструменту. Більш того, щоб продукт став дійсно вживаним та популярним, додаткові інвестиції необхідно витратити на популяризацію та просування е-гривні серед населення.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Під час роботи над магістерською роботою було проведено дослідження функціонування електронних грошей в Україні.

Електронні гроші – це одиниці вартості, які зберігаються на електронному пристрої, приймаються як засіб платежу іншими особами, ніж особа, яка їх випускає, і є грошовим зобов'язанням цієї особи, що виконується в готівковій або безготівковій формі.

Нами надано класифікацію електронних грошей за такими ознаками: за типом емісії, за типом носія, за ступенем трансферабельності, за характером виконуваних функцій, за можливістю ідентифікації власника, за структурою управління зберіганням електронних грошей, за розміром платежу, за алгоритмом шифрування.

Для аналізу електронних грошей в Україні нами було розроблено порядок аналізу електронних грошей.

Проаналізувавши показники використання електронних грошей в Україні за період 2014-2019 рр. ми встановили, що у 2019 році, якщо порівняти з 2018 роком, банки-емітенти збільшили: обсяг випущених електронних грошей – \approx у 2,5 рази (на 119,7 млн. грн); обсяг операцій з електронними грошима – у 2,3 рази (на 9 489 млн. грн); кількість «електронних гаманців» – на 17% (на 11,2 млн шт);

Найбільшу суму платежів і переказів у межах України в 2019 році традиційно здійснено в СЕП – 32,5 трлн. грн. або 89,6 % усіх платежів та переказів у межах України. Водночас найбільшу кількість платежів та переказів здійснено в карткових системах (4,9 млрд. шт. або 82,8%).

Аналіз сучасного стану розвитку електронних грошей дав розуміння наступних проблем: недостатня визначеність понять; монополія банків на емісію е-грошей; відсутність законодавчого механізму компенсування коштів, що були втрачені внаслідок технічних проблем платіжної системи; недостатній захист прав споживачів, які користуються такими грошима; недовіра населення до

банківських установ та «віртуальних» грошей; низька обізнаність населення щодо користування е-грошима а також низька обізнаність стосовно вітчизняних електронних грошей.

З метою подолання визначених проблем були розроблені наступні пропозиції:

- 1) посилення відповідальності за порушення, пов'язані з шахрайськими та злочинними діями стосовно електронних грошей;
- 2) підвищення фінансування у сфері наукових розробок, що стосуються криптографічного захисту інформації, що забезпечить більш високу надійність при операціях з електронними грошима;
- 3) підвищення комп'ютерної та інформаційної грамотності населення з даної теми, за для розширення знань в цій галузі та спрощення користування ЕГ;
- 4) створення певного органу щодо правового регулювання е-грошей, який буде спрямовувати свою діяльність на покращення законодавства;
- 5) скасування монополії банків на емісію ЕГ, та дозвіл на їх випуск не банківським установам за умов дотримання відповідних вимог;
- 6) створення механізму відшкодування е-коштів на випадок банкрутства установи-емітента;
- 7) заходи щодо популяризації та поширенню вітчизняних електронних грошей, задля підвищення впізнаваності їх бренду;
- 8) налагодження співпраці з популярними світовими ЕПС (PayPal, E-gold, WebMoney), легалізація їх діяльності в Україні;
- 9) заохочення підприємств та власників невеликого бізнесу до використання електронних коштів шляхом надання підприємствам податкових пільг;

Основні проблеми зосередженні не в сутності електронних грошей, як у самій категорії, а в недосконалості роботи в Україні, та їх можна вирішити певними заходами по вдосконаленню технічних та правових нюансів. Ми вважаємо, що проблеми з з е-грошима потребують комплексного вирішення і не матимуть бажаного ефекту, якщо не підійти до їх вирішення комбіновано.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Батракова Т. І., Грінченко А. Ю. Проблеми та перспективи розвитку електронних грошей в Україні *Мукачівський державний університет*, Мукачево, 2016. №7.– С.35-48. URL: <http://www.economyandsociety.in.ua/journal>
2. Сахаров П.О. Окремі аспекти обліку електронних грошей та особливості проведення їх аналізу та аудиту у банках. *Економіка і суспільство*. 2017. №9. С. 1192-1197. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?user=03YkrmUAAAAJ&hl=ru>
3. Мокієнко Т. В., Прийдак Т. Б., Ліпський Р. В. Електронні гроші: сутність, класифікація та облікове відображення. *Електронне фахове видання «Ефективна економіка»* 2019. №6. – URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/6_2019/37.pdf
4. Дерев'яно С. І. , Регулювання ринку електронних грошей: досвід України та світу, *Науковий журнал «Логос». Мистецтво наукової думки*. №2. С 105-108. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/2617-7064/article/view/134/118>
5. Директива 2009/110/ЕС Європейського Парламенту та Ради щодо започаткування та здійснення діяльності установами - емітентами електронних грошей та пруденційний нагляд за ними, що вносить зміни до Директиви 2005/60/ЕС та 2006/48/ЕС, та скасовує Директиву 2000/46/ЕС
6. Новосел О.С., Карпенко Є.А. Електронні гроші як інноваційний засіб платежу: нормативно-правове регулювання та відображення в обліку. *Збірник наукових статей магістрів*. Полтава, 2018. С.135-140. URL: http://194.44.39.210/bitstream/123456789/7151/1/%D0%9C%D0%90%D0%93_%D0%97%D0%91%D0%98%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A_%D0%86%D0%9D%D0%A1%D0%A2%D0%98%D0%A2%D0%A3%D0%A2_%D0%BD%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9.pdf#page=135.

7. Рядінська В.В. Проблеми правового регулювання обігу електронних грошей в Україні / В.В. Рядінська // Підприємництво, господарство і право. – 2016. – № 12. – С. 190-195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pgip_2016_12_36
8. Махаєва О.О. Підходи до регулювання емісії електронних грошей та їх використання, *Вісник Української академії банківської справи* С.46-51. URL: https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/56541/5/Makhaieva_Elektronni_hroshi.pdf
9. Никифорчук В. Д, Електронні гроші у сфері фінансово-банківських злочинів: проблематика та визначення, *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ* 2018 №2(107). с. 158-171.
10. Про платіжні послуги: проект Закону України. URL : https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Draft_Law_Ukraine_Payment%20Services_2020.pdf?v=4
11. Гриньков, Д. Обіг електронних грошей в Україні: можливості та перспективи/ Д. Гриньков. Київ, 2012. №7-8. С. 1-6 URL: http://ufin.com.ua/analit_mat/gkr/189.htm.
12. Положення про електронні гроші в Україні: постанова Національного банку України від 04. 11. 2010 № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>.
13. Річний звіт Національного банку України. Київ, 2019. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/annual_report_2019.pdf?v=4
14. Архів публікацій Національного банку України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=15727773&cat_id=36450
15. Операції банків України з електронними грошима за 2019 рік. URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/PS_e-money_graf_2019.jpg?v=4
16. Циганов С.А., Апалькова В.В. Розвиток електронних платіжних систем в Україні: міжнародний аспект та інституціональні засади. *Фінансовий Простір* № 3 (19) 2015 – С. 80-89.

17. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні : Закон України від 13.02.2020. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
18. Яцик Т.В. Порівняльний аналіз електронних грошей та криптовалюти як об'єктів бухгалтерського обліку. Матеріали II Міжнародної науково-практичної конференції (м. Хмельницький, 16-17 березня 2018 року).
19. Chaum D. Blind signatures for untraceable payments. Advances in Cryptology. Proceedings of Crypto 82. Editors: D. Chaum, R. L. Rivest, A. T. Sherman. New York: Springer Science, 1983. P. 199-203
20. A glossary of terms used in payments and settlement systems, 2003. 53 p. URL: https://www.bis.org/cpmi/glossary_030301.pdf (дата звернення: 06.09.2020)
21. European Central Bank. URL: <https://www.ecb.europa.eu>
22. Directive 2000/46/EC of the European Parliament and of the Council of 18 September 2000 on the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions. Journal of Financial Services Research. URL: http://europa.eu.int/eurlx/pri/en/oj/dat/2000/l_275/l27520001027en00390043.pdf
23. Закон України «Про платіжні системи та переказ коштів в Україні» від 5 квітня 2001 року № 2346-III. Редакція від 03.07.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2346-14>
24. Положення про електронні гроші в Україні Затверджене Постановою Правління Національного банку України 11 вересня 2020 року № 133. URL: https://bank.gov.ua/ua/legislation/Resolution_11092020_133 (дата звернення: 24.09.2020)
25. Белый К. А. Электронные деньги: преимущества и недостатки. Финансовый гений / К. А. Белый URL: <http://fingeniy.com/elektronnyedengi-preimushhestva-i-nedostatki>.
26. Бережна Н. А. Електронні гроші: проблеми правового регулювання в Україні. Українське право / Н. А. Бережна. URL: http://ukrainepravo.com/legal_publications.
27. Проценко А. Т. Правові основи обігу електронних грошей в Україні / А. Т. Проценко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія:

- Право. 2016. Вип. 37(3). С. 7-10. URL:
http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvuzhpr_2016_37%283%29__3
- 28.Кравчук В. Електронні гроші в Україні. Аналітичний звіт / В. Кравчук. – К.: Альфа-ПК, 2012. 64 с. URL:
http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf.
- 29.Степова С.В., Санагян С.О. Електронні гроші в Україні: сутність та проблеми використання. // С.В. Степова, С.О. Санагян : URL: <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=34153>.
- 30.Положення про електронні гроші в Україні: постанова Національного банку України від 04. 11. 2010 № 481. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1336-10>
- 31.Звіт з оверсайта інфраструктур фінансового ринку 2019. URL:
https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Report_oversight_2019.pdf?v=4
- 32.Циганов С.А., Апалькова В.В. Розвиток електронних платіжних систем в Україні: міжнародний аспект та інституціональні засади. ФІНАНСОВИЙ ПРОСТІР № 3 (19) 2015 – С. 80-89.
- 33.[A glossary of terms used in payments and settlement systems [Електронний ресурс] / Committee on Payment and Settlement Systems. - Bank for International Settlements, March 2003. – URL : http://www.bis.org/cpmi/glossary_030301.pdf].
- 34.Кравчук В. Електронні гроші в Україні. Аналітичний звіт / В. Кравчук. – К.: Альфа-ПК, 2012. 64 с. URL:
http://www.ier.com.ua/files/publications/Books/2012/3_Electronic_Money/E-money_report_APPROVED_2012-10-02_RED2.pdf.
- 35.Лупандин В. В. Эквайринг: особенности, виды, и применения в настоящее время / В. В. Лупандин, И.С. Егоров // *Теория и практика современной науки*. 2017. № 2 (20). С. 386-388.
- 36.Про платіжні послуги США: Уніфікований Закон. 2001. URL:
<http://ssl.csg.org/terrorism/umsa2001final.pdf>.

37. Bank of International Settlements, 2020. URL: <http://www.bis.org/>.
38. Directive 2009/110/EC of the of the European Parliament and of the Council of 16 September 2009 On the taking up, pursuit of and prudential supervision of the business of electronic money institutions amending Directives 2005/60/EC and 2006/48/EC and repealing Directive 2000/46/EC. *Jornal of Financial Services Research*. URL: http://europa.eu.int/eur-lex/pri/en/oj/dat/2009/l_110/127520006795en003677993.pdf.
39. Єгоричева С.Б. Електронні гроші та перспективи їх розвитку / С.Б. Єгоричева / SLOVAK REPUBLIC-POLAND, 2016
40. Сенищ П. М. Світовий досвід і перспективи розвитку електронних грошей в Україні: науково-аналітичні матеріали / П. М. Сенищ, В. М. Кравець, В. І. Міщенко, О. О. Махаєва, В. В. Крилова, Н. В. Гришук. – Київ: Національний банк України. Центр наукових досліджень. 2008. №10. 145 с. URL: <https://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70690>.
41. Н. Л. Шишкова // Економічна теорія – 2017 // *Економічний вісник*, 2017, №4, с.39-43
42. Веремко В. А. Реалії віртуального гаманця / В. А. Веремко // *Закон і Бізнес*. – 2016. – № 32 (1278) // URL : http://zib.com.ua/ua/print/125034-sudova_perspektiva
43. Степова С.В., Санагян С.О. Електронні гроші в Україні: сутність та проблеми використання. // С.В. Степова, С.О. Санагян URL : <http://nauka.kushnir.mk.ua/?p=34153>.
44. Аналітична записка за результатами пілотного проекту "Е-гривня" URL: https://bank.gov.ua/admin_uploads/article/Analitichna_zapiska_E-grivnya.pdf?v=4
45. Узгодження правил використання електронних грошей: Роз'яснення Національного банку України. URL: https://old.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=66296&cat_id=66292.
46. Пілотний проект Національного банку з вивчення можливості випуску власної цифрової валюти. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/natsionalniy-bank-prodovjit-vivchati-mojlivist-vipusku-vlasnoyi-tsifrovoyi-valyuti--e-grivni>

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікаційні ознаки електронних грошей*

Ознаки	Критерії	Визначення
За типом емісії	фіатні	випущені в національній валюті, знаходяться в межах національної платіжної системи та приймаються до оплати. Емісія та погашення даного виду грошей відбувається за правилами НБУ
	нефіатні	знаходяться у складі недержавних платіжних систем, можуть бути випущеними в іншій валюті. Держава не забезпечує контроль та регулювання даних платіжних систем.
За типом носія	на базі карток (card-based e-money)	представлений смарт-картами (smart-cards) або картками зі збереженою вартістю (scored-value cards), на які вбудований чіп, що зберігає грошовий еквівалент як результат попередньої оплати.
	на базі мереж (network based e-money)	являють грошову вартість, яка за допомогою програмного забезпечення зберігається в пам'яті комп'ютерів (на жорстких дисках)
За ступенем трансферабельності	нетрансферабельні	обіг електронних грошей між учасниками грошового обороту за декілька трансакцій.
	трансферабельні	обіг електронних грошей між учасниками грошового обороту за одну трансакцію
За характером виконуваних функцій	спеціалізовані	для таких систем характерна єдність призначення, наприклад, функція засобу платежу, чи світових грошей, чи засобу обігу тощо.
	багатофункціональні	дозволяють реалізовувати в одній і тій же системі електронних грошей декілька функцій: засобу платежу, засобу обігу, засобу накопичення, світових грошей, збереження вартості грошей тощо
За можливістю ідентифікації власника	анонімні	відсутня ідентифікація користувача як при здійсненні трансакцій так і при придбанні грошей. Таким чином відстеження здійснених операцій є неможливим
	неанонімні	як платник так і отримувач платежу мають пройти ідентифікацію для можливості системи електронних грошей відслідкувати трансакцію
	частково анонімні	мінімальна ідентифікація клієнта, встановлена на законодавчому рівні, яка може включати наприклад паспортні дані. Доступ до інформації про ідентифікацію клієнтів та угоди, що вони здійснили мають лише чітка визначені державні інституції.
За структурою управління зберіганням електронних грошей	централізовані	в даних системах один елемент відіграє домінуючу роль, а запис всіх трансакцій відбувається через централізовану систему електронних рахунків
	децентралізовані	електронні гроші існують у формі електронних символів, що містяться в спеціальній мережі або ж шляхом приєднання до такої мережі електронних пристроїв (електронні чіпи у смарткартках, RFID-модулі у смартфонах тощо)

Продовження додатку А

	розподільні	завдяки доступу до електронних грошей користувачі мають змогу працювати з розподіленою базою даних як з однією цілісною. Щоб уникнути подвійного списання електронних грошей, повний список транзакцій зберігається в розподіленій мережі в анонімному вигляді
За розміром платежу	системи піко платежів	можливе здійснення платежів у розмірі менш ніж 1 євроцент і до 1 євро
	системи мікро платежів	можливе здійснення платежів у розмірі від 1 євро до 10 євро.
	системи макро платежів	можливе здійснення транзакцій більшого розміру
За алгоритмом шифрування	симетричні криптоалгоритми;	використання одного і того ж ключа шифрування як для зашифровки так і для розшифровки проведення транзакцій з електронними грошима.
	асиметричні криптоалгоритми	використання "відкритого" ключа для зашифровки повідомлення та "закритого", який існує тільки в одержувача - для розшифровки.

**Примітка: складено автором на основі джерел [3], [4, с.160]*

Додаток Б

Перелік банків України, які мають право здійснювати випуск електронних грошей*

№ з/п	Найменування банку	Найменування електронних грошей/найменування платіжної системи, з використанням якої здійснюються операції з електронними грошима
1	ПАТ "АЛЬФА-БАНК"	"FORPOST", "ALFA-MONEY", MasterCard, Visa, ПРОСТІР
2	АТ "Ощадбанк"	MasterCard, Visa
3	ПАТ "ПЕРШИЙ ІНВЕСТИЦІЙНИЙ БАНК"	MasterCard, Visa
4	ПАТ "БАНК ВОСТОК"	MasterCard, Visa
5	ПАТ "ТАСКОМБАНК"	"Максі", MasterCard, Visa
6	ПАТ АБ "ПЕРШИЙ УКРАЇНСЬКИЙ МІЖНАРОДНИЙ БАНК"	MasterCard, Visa
7	ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК"	MasterCard, Visa
8	ПАТ "КРИСТАЛБАНК"	MasterCard
9	АБ "Південний"	Visa
10	ПАТ "КБ "ГЛОБУС"	"ГлобалМані"
11	АКБ "ІНДУСТРІАЛБАНК"	MasterCard, Visa
12	ПАТ "ЮНЕКС БАНК"	ПРОСТІР
13	ПАТ "АЛЬПАРИ БАНК"	ПРОСТІР
14	АБ "УКРГАЗБАНК"	"ЕЛЕКТРУМ", ПРОСТІР
15	ПАТ "БАНК СІЧ"	ХРАУ, MasterCard
16	ПАТ КБ ПРАВЕКС-БАНК	ПРОСТІР
17	ПАТ "КРЕДОБАНК"	MasterCard
18	ПАТ "УНІВЕРСАЛБАНК"	MasterCard
19	ПАТ "МЕГАБАНК"	MasterCard, Visa
20	ПАТ "АЙБОКС БАНК"	MasterCard
21	АТ "АКБ "КОНКОРД"	Visa
22	ПАТ "ІДЕЯ БАНК"	MasterCard, Visa
23	АТ "БАНК АЛЬЯНС"	ПРОСТІР

*Примітка: складено автором на основі джерел [45]

Показники використання електронних грошей в Україні за період 2014-2019 рр.
(станом на 31.12)*

Показник	Роки					
	2014	2015	2016	2017	2018	2019
Обсяг випущених е-грошей банками-емітентами, млн грн.	12,5	30,7	40,4	59,9	83,2	202,9
Обсяг операцій із е-грошима, млн грн.	1425	3237	2986	2931	7225	16714
Загальна кількість е-гаманців, млн шт.	33,7	40,4	45,7	52,9	62,7	74

*Примітка: складено автором на основі джерел [13]

Додаток Г

Топ-10 банків за кількістю електронних платіжних засобів, термін дії яких не закінчився, за період 2015-2020 рр (станом на 31.12)*

Назва банку	Кількість (штук, одиниць) електронних платіжних засобів, термін дії яких не закінчився (в обігу)					
	2015	2016	2017	2018	2019	2020**
АТ КБ "ПриватБанк"	30 164 188	29 577 952	29 451 413	30 548 428	29 295 288	35 214 093
АТ "Ощадбанк"	13 447 046	8 922 833	9 510 437	10 250 645	11 632 822	13 798 313
АТ "УНІВЕРСАЛ БАНК"	176 567	155 194	76 033	98 285	770 025	3 853 068
АТ "Райффайзен Банк Аваль"	4 109 882	4 342 121	4 813 082	4 943 297	3 402 509	3 461 707
АТ "ПУМБ"	1 606 802	1 979 949	1 958 462	2 125 153	2 446 057	2 994 126
АТ "АЛЬФА-БАНК"	1 103 573	1 028 526	1 159 741	1 784 829	2 271 460	2 758 082
АТ "УКРСИББАНК"	2 017 622	2 071 497	2 124 478	2 213 257	2 188 621	2 139 646
АБ "УКРГАЗБАНК"	734 491	802 961	861 727	757 737	1 036 578	2 003 786
АТ "А - БАНК"	505 576	579 619	845 262	1 170 854	1 094 791	1 435 527
АТ "ОТП БАНК"	447 996	311 046	376 433	580 329	809 024	1 173 901
Всього	54 313 743	49 771 698	51 177 068	54 472 814	54 947 175	68 832 249

*Примітка: складено автором на основі джерела [14]

**Примітка: станом на 01.09.2020 року